

Investigating the Organization of Zakat in Iran with Emphasis on Zakat Law and Regulations

Hosin Hasanzadeh Sarvestani*

Alireza Etemadifar**

10.30497/ifr.2024.245818.1877

Abstract

The Zakat Organization manages the mobilization and allocation of Zakat assets based on the Zakat Law and Regulations. The Zakat Law was approved in 1390 and its regulations in 1402. The main structure of the Central Zakat Council and its duties, incentive policies, and the presence of the Zakat Council in the country's divisions are specified in the law, and the functioning of the aforementioned structure is determined in the executive regulations. Despite the attention of the relevant authorities, this organization faces challenges that can be examined in different dimensions. In this study, using the meta-synthesis method, the challenges of the Zakat Organization were extracted through the analysis of the works of researchers and were examined in a comparative manner with the provisions of the Zakat Law and Regulations. The purpose of the comparative study is to examine the position (response or silence) of the Zakat Law and its regulations regarding the challenges raised. The organizing themes of the challenges of zakat organization in Iran are: fundamental and theoretical, financing from the budget, cultural and educational, structural, executive, regulatory and supervisory. A total of twenty-six challenges (basic themes) were identified and placed under the aforementioned categories (organizing themes). Each of them, the research and the results of the researchers are described under each of them.

Keywords: Zakat Organization; Zakat Law; Meta-Composition.

JEL Classification: Z13, K34, C83.

* Faculty Member, Finance Department, Maaf Islamic and Management School, Imam Sadiq University, Tehran, Iran. h.hasanzadeh@isu.ac.ir 0000-0001-9018-2108

** Master's Student, Department of Financial Management, Faculty of Islamic Studies and Management, Imam Sadiq University, Tehran, Iran (Corresponding Author). etemadifar@isu.ac.ir 0000-0002-5126-6349

بررسی تشکیلات زکات در ایران با تأکید بر قانون و آیین‌نامه زکات

حسین حسن‌زاده سروستانی* علیرضا اعتمادی‌فر**

چکیده

تشکیلات زکات براساس قانون و آیین‌نامه زکات به مدیریت تجهیز و تخصیص اموال متعلق زکات، می‌پردازد. قانون زکات در سال ۱۳۹۰ و آیین‌نامه آن در سال ۱۴۰۲ تصویب شد. ساختار اصلی شورای مرکزی زکات و وظایف آن، سیاست‌های تشویقی و حضور شورای زکات در تقسیمات کشوری، در قانون مشخص شده و نحوه عملکرد ساختار مزبور، در آیین‌نامه اجرایی تعیین شده است. این تشکیلات علی‌رغم توجه مسئولین مربوط، با چالش‌هایی مواجهه است که در ابعاد مختلف قابل بررسی است. در این پژوهش با استفاده از روش فراترکیب، چالش‌های تشکیلات زکات از طریق تجزیه و تحلیل آثار پژوهشگران استخراج شده و به صورت تطبیقی با مفاد قانون و آیین‌نامه زکات بررسی شدند. هدف از بررسی تطبیقی، بررسی موضع (پاسخ‌گویی یا سکوت) قانون زکات و آیین‌نامه آن نسبت به چالش‌های مطرح است. مضمون‌های سازمان‌دهنده چالش‌های تشکیلات زکات در ایران عبارتند از: بنیادین و نظری، تأمین هزینه‌ها از بودجه، فرهنگی و آموزشی، ساختاری، اجرایی، مقرراتی و نظارتی. در مجموع ۲۶ چالش (مضمون‌های پایه) شناسایی و ذیل دسته‌بندی‌های مزبور (مضمون‌های سازمان‌دهنده) قرار گرفتند. هر یک از آنها، بررسی و نتایج پژوهشگران تشریح شده است.

واژگان کلیدی: تشکیلات زکات؛ قانون زکات؛ فراترکیب.

* عضو هیأت علمی، گروه مالی، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران.

h.hasanzadeh@isu.ac.ir

** دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه مدیریت مالی، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام

صادق علیه‌السلام، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

etemadifar@isu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۳

مقاله مدت ۹ روز جهت اصلاحات نزد نویسندگان بوده است.

مقدمه

در گام دوم انقلاب اسلامی که دومین مرحله خودسازی، جامعه پردازی و تمدن‌سازی است، توجه مضاعف به آموزه‌های اسلامی اساسی ضروری است. زکات یکی از آموزه‌های مورد تأکید قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم (ص) است. در راستای پیاده‌سازی زکات، فعالیت‌های مختلفی در کشور ایران انجام شده است. یکی از آن موارد، تصویب قانون زکات است. براساس این قانون «تشکیلات زکات» در ساختار قانونی کشور، سازمان‌دهی شده است. قانون زکات در مجلس شورای اسلامی به صورت رسمی در سال ۱۳۸۸ مطرح و بعد از اعمال نظرات اصلاحی شورای نگهبان در سال ۱۳۹۰ تصویب و به دولت وقت ابلاغ شد (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۶۸). این قانون شامل هفت ماده و دو تبصره است. همچنین آیین‌نامه آن توسط هیأت‌وزیران در سال ۱۴۰۲ توسط دبیرخانه شورای مرکزی زکات تنظیم و به تأیید و تصویب شورای تبصره با استناد به ماده هفت قانون زکات رسید. این آیین‌نامه مشتمل بر ۱۲ ماده و هفت تبصره است. در قانون زکات، شورای مرکزی زکات به‌عنوان سیاست‌گذار اصلی و کمیته امداد امام خمینی (ره) بازوی اجرایی شورای زکات تعیین شده است.

در این پژوهش بررسی و تحلیل چالش‌های تشکیلات زکات و مقایسه تطبیقی آن‌ها با مفاد قانون و آیین‌نامه زکات ارائه شده است. ابتدا مبانی نظری با عنوان‌های «تشکیلات»، «زکات» و «تشکیلات زکات» از منظر علمی بررسی و پیشینه‌ای از پژوهش‌های گذشته بیان شده است. سپس با استفاده از روش فراترکیب چالش‌های زکات بررسی و تحلیل می‌شوند. در گام اول روش فراترکیب، مقاله‌های علمی-پژوهشی با استفاده از مرور نظام‌مند بررسی و انتخاب شدند. در گام دوم، مضامین با استفاده از تحلیل مضمون استخراج شده و در نهایت چالش‌های تشکیلات زکات تشریح و با قانون و آیین‌نامه به صورت تطبیقی بررسی و توضیح داده شدند.

۱. مبانی نظری پژوهش

۱-۱. تشکیلات^۱

شهید بهشتی در تعریفی از تشکیلات چنین بیان کرده‌اند: «تشکیلات وسیله‌ای برای بهتر انجام دادن مسئولیت‌ها، خودسازی و رشد اخلاق دسته‌جمعی است. عوامل لازم در ایجاد تشکیلات از منظر معنوی ایمان و باور مشترک است و از منظر مادی، انسان‌ها هستند» (ذوالفقاری، ۱۳۹۸، ص. ۱۵).

این موضوع در اصطلاح عرفی به‌عنوان یک گروه و مجموعه انسانی است و در کنار مفاهیم علمی متداول مدیریت، واژه «سازمان» نزدیک‌ترین واژه به تشکیلات است. سازمان عبارت است از مجموعه افراد که به‌صورت آگاهانه، در راستای تحقق اهداف معین و براساس ساختار و سیستم معین فعالیت می‌کنند. در این تعریف سازمان دارای چهار مؤلفه محوری است: ۱. مؤلفه مجموعی و جمعی؛ ۲. مؤلفه آگاهانه بودن؛ ۳. مؤلفه هدفمندی؛ ۴. مؤلفه وجود ساختار و نظام‌مندی. این مفاهیم در تشکیلات نیز موجود است. در تشکیلات، حالت گروهی و مجموعه بودن، در قالب فعالیت گروهی و دسته‌جمعی وجود دارد لکن هر نوع فعالیت گروهی صحیح و نتیجه‌بخش دانسته نشده است؛ بلکه فعالیت گروهی ملاک است که آگاهانه و هدفمند بوده و سبب بقای تشکیلات شود. بدین ترتیب به‌تقریب، مفهوم تشکیلات، با مفهوم سازمان یکسان در نظر گرفته می‌شود. درنهایت این تعریف، برای تشکیلات برگزیده می‌شود: «تشکیلات عبارت است از مجموعه افرادی که در ساختار آگاهانه و مشخصی از همکاری کارآمد برای تحقق اهداف معین همراه با فعالیت خاصی هستند» (هدایت‌نسب، ۱۳۹۹، صص. ۳۹-۴۴).

۲-۱. زکات

معنا و تعابیر مختلفی همچون رشد و برکت، تزکیه نفس برای زکات یا به اصطلاح «زکا» بیان شده است. از منظر اصطلاحی معنای آن وجوب پرداخت اندازه معینی از اموال تعیین‌شده به مستحقین است که به حدنصاب خاصی رسیده باشد

(راغب اصفهانی، ۱۴۰۴ق، ج ۱، ص. ۲۱۳). همچنین در وجه تسمیه بر هر دو معنای لغوی حمل می‌شود؛ چراکه اعطای مال به مستحق باعث برکت و پاکی مال می‌شود (سلیمی و شکرانی، ۱۳۹۷، ص. ۱۶۶).

زکات امر عبادی است ولی در صورت مطالبه امام معصوم یا فقیه جامع‌الشرایط تحویل آن، به ایشان واجب می‌شود (شهید ثانی، ۱۴۱۰ق، ص. ۵۳). همچنین اموال متعلق زکات در فقه امامیه، در نه مورد بیان شده است: «غلات اربعه»، «انعام ثلاثه» و «نقدین». «غلات اربعه» شامل گندم، جو، خرما و کشمش، «انعام ثلاثه» شامل گاو، گوسفند و شتر و درنهایت «نقدین» شامل طلا و نقره است (علامه حلی، ۱۴۱۲ق، ج ۸، ص. ۳۷). هریک از موارد فوق در شرایط خاصی مشمول حکم زکات می‌گردند. شرط مشترک در بین تمامی اقلام، رسیدن به نصاب‌های مشخص در میزان و زمان است. شرط متمایزکننده تحقق زکات برای نقدین، مسکوک بودن و برای انعام ثلاثه سائمه بودن آن‌ها است (شهید ثانی، ۱۴۱۲ق، ج ۲). مسکوک بودن نقدین به معنای ضرب پول رایج از طلا و نقره و وسیله معامله قرار گرفتن آن‌ها است. با توجه به دو شرط بیان‌شده، زکات نقدین در حال حاضر مصداق ندارد یا خیلی نادر است. همچنین انعام ثلاثه به دلیل عدم سائمه بودن در تمامی ایام سال و وجوب زکات بر آن‌ها مصداقی ندارد (زروندی رحمانی، ۱۴۰۱، ص. ۱۴۸). «غلات اربعه» شامل گندم، جو، خرما و کشمش مشمول مصادیقی در کشور به دو صورت دیم و آبی است. مقدار هریک از موارد فوق متفاوت است لکن برای نمونه، مقدار زکات برآوردشده‌ی حاصل از غلات اربعه در منطقه گلستان، توان پوشش درصد بالایی از هزینه‌های فقرزدایی کمیته امداد امام خمینی (ره) را دارد (گیلک حکیم‌آبادی، ۱۳۸۴، ص. ۱۲۰).

مصارف زکات در قرآن کریم به هشت صنف اختصاص یافته است. فقرا، مساکین، عاملین زکات، مؤلفه القلوب، آزادگی بردگان، بدهکاران، فی سبیل الله و در راه ماندگان به‌عنوان مصارف آن تلقی شده‌اند.^۲ در نظر امام خمینی (ره) مصارف زکات در عرصه

۲. آیه ۶۰ سوره مبارکه توبه: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ»

سبیل‌الله شامل تمامی اقداماتی است که مصالح جامعه‌ی اسلامی را تأمین می‌کند (موسوی خمینی، ۱۳۹۲، ج ۱، ص. ۳۵۶).^۳ همچنین سایر بخش‌های مصرفی زکات به‌عنوان مصارفی است که تمامی نیازهای جامعه اسلامی را مرتفع می‌سازد. به عبارتی حیطه موضوعی تخصیص منابع زکات در تمامی نیازهای جامعه بسط یافته و توانمندی لازم در پیشبرد اهداف اقتصادی و اجتماعی جامعه اسلامی را دارد. همچنین از دیگر شروط تخصیص زکات، اولویت مصرف در منطقه جمع‌آوری زکات است (کاشف‌الغطاء، بی‌تا، صص. ۳۵۶-۳۵۷).^۴ بدین ترتیب برنامه‌ریزی و مدیریت منابع زکات در هر منطقه اختصاص به همان منطقه داشته و توانمندی رفع نیازهای آن را خواهد داشت.

۳-۱. تشکیلات زکات

نقش‌های زکات در جامعه عبارتند از: رفع فقر (اصغری، ۱۳۹۶؛ زرع‌پیما، جهانشاهی و حسین‌زاده‌یزدی، ۱۳۹۹؛ حبیبیان نقیبی و کفشگرجلودار، ۱۳۹۵؛ شریعتی و عباسی شاه‌کوه، ۱۳۹۳؛ محبی و طالب نجف‌آبادی، ۱۳۹۷)؛ ایجاد تعادل بین طبقات اجتماعی (رضایی و سبزو، ۱۳۹۱؛ زرع‌پیما، جهانشاهی و حسین‌زاده‌یزدی، ۱۳۹۹؛ فتح‌اللهی، آیتی و قنبری جهرمی و جعفری‌هرندی، ۱۳۹۸؛ نعمتی، ۱۳۹۵)؛ غبرکت بخشی به جامعه در قالب پاک‌کننده سرمایه (صادقی‌پور، فراهانی‌فرد و غلامی جمکرانی، ۱۳۹۶)، استحکام بخشی به پیوندهای خویشاوندی (نعمتی، ۱۴۰۱)، مصونیت بخشی به جامعه (نعمتی، ۱۴۰۱) در قالب تکافل اجتماعی (زرع‌پیما، جهانشاهی و حسین‌زاده‌یزدی،

۳. فی سبیل‌الله، ولا یبعد أن یكون هو المصالح العامّة للمسلمین والإسلام، کبناء القناطر و ایجاد الطرق و الشوارع و تعمیرها، و ما یحصل به تعظیم الشعائر و علو کلمة الإسلام، أو دفع الفتن و المفسدات عن حوزة الإسلام و بین القبلیتین من المسلمین و أشباه ذلك، لا مطلق القربات کالإصلاح بین الزوجین والولد و الوالد.

۴. و لا تقف علی حدّ و لا یجوز نقلها لغير المجتهد إلی مواضع بعیده مع وجود المستحق فی البلد أو موضع قریب منها و لو أخرجها و نقلها لفقد المستحق و عدم مصرف آخر فی البلد فلا بأس و لا ضمان مع التلف و لو نقلها إلی بعض المواضع القریبة مع وجود المستحق جاز و علیه ضمانها مع التلف ما لم یکن مجتهدا و مأذونا منه و لو عصی و أخرجها فی غیر صورة الجواز و وصلت إلی أهلها أجرأت و الأفضل صرفها فی البلد مع فقد المرجّحات فی الخارج بل إلی خصوص أهل البلد.

۱۳۹۹؛ نعمتی، ۱۳۹۶) همچون به‌کارگیری زکات در بهبود بیماران (نعمتی، ۱۴۰۱)، پیشگیری‌کننده از ورشکستگی (روشن و امیرحسینی، ۱۳۹۶)، رفع‌کننده بدهی بدهکاران (احمدی و امینی، ۱۳۹۶؛ مروتی و دارابی، ۱۳۹۲؛ نادران، نظری و حسینی، ۱۳۹۱؛ نعمتی، ۱۴۰۱)، پیشگیری‌کننده از وقوع جرم (زیدآبادی‌نژاد، ادیبی و سالاری‌فر، ۱۳۹۶) و جهت‌دهنده به رفتارهای جامعه (نعمتی، ۱۳۹۵) در قالب‌هایی همچون ایجاد و تقویت‌کننده اعتماد به حاکمیت (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۷)، تقویت بعد اجتماعی دین در سبک زندگی (شریعت‌نیا و اسدی، ۱۴۰۱)، خودکنترلی در پرداخت مالیات (نعمتی، ۱۳۹۵) و ایجاد رفاه عمومی (حبیبیان نقیبی و کفشگر جلودار، ۱۳۹۵؛ سبحانی‌نیا، خزایی، سلیمی و سیفی، ۱۴۰۱).

حال با توجه به نقش‌های مزبور و مفاد قانون و آیین‌نامه زکات، تعریف مختار از تشکیلات زکات این‌چنین است: «تشکیلات زکات، تشکیلاتی است که توسط قانون زکات و آیین‌نامه آن سازمان‌دهی شده و با نظارت ولی‌فقیه و در راستای اهداف نظام اسلامی و با توجه به شرایط ذی‌نفعان به برنامه‌ریزی و مدیریت اموال متعلق زکات، می‌پردازد».

۲. پیشینه پژوهش

در حوزه زکات موضوعاتی همچون فقه‌الزکاه، آثار زکات، ضرورت ایجاد نهاد زکات، قانون زکات، زکات و مالیات، زکات واحدهای تجاری و چگونگی انجام حسابداری متناسب با زکات، موردتوجه پژوهشگران قرار گرفته است. علاوه‌برآن برخی از پژوهشگران از روش فراترکیب برای استخراج چالش‌های یک موضوع خاص استفاده کرده‌اند.

در خصوص فقه الزکاه:

نعمتی و ملکی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «نسبت‌سنجی حاکمیت فقیه و زکات»، زکات را به‌عنوان بیت‌المال مسلمین اثبات کرده‌اند و سپس پرداخت زکات به فقیه را با توجه به بسط ید فقیه و تشکیل حکومت به تفصیل توضیح داده‌اند.

مشکانی، عابدی سرآسیا و ناصری‌مقدم (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی ولایت بر اموال زکوی با تأکید بر مبانی فقهی امام خمینی(ره)»، چگونگی تصرف ولایت در اموال زکوی را با مقایسه قول مشهور و قول نادر تعیین کرده است.

در زمینه ضرورت سازمان‌دهی امور زکات:

خانی و دهقان‌نیری (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی ضرورت تشکیل نهاد زکات در حکومت اسلامی با رویکردی بر اندیشه امام خمینی(ص)»، ضرورت تشکیل نهاد زکات را از منظر امام خمینی(ره) بررسی کرده‌اند. در این بررسی نظرات فقهی ناظر به توسعه متعلقات زکات، حکومتی و غیرحکومتی بودن جمع‌آوری و توزیع مبالغ زکات بحث شده است.

محقق داماد و مهریار (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «شخصیت حقوقی زکات در منظر فقهی و ارتباط آن با بیت‌المال»، شخصیت حقوقی نهاد زکات را از منظر فقهی و در ارتباط با بیت‌المال بررسی کرده‌اند. ایشان شخصیت حقوقی زکات را با متعلق دانستن اعتبار عقلایی و قرارگیری ذمه و عهده بر این نهاد مالی اسلامی اثبات کرده‌اند.

در خصوص قانون زکات:

کیاءالحسینی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی عملکرد قانون زکات در ایران»، قانون زکات را از منظر عملکردی با استفاده از شاخص‌های درآمد- هزینه‌ای تحلیل کرده‌اند. ایشان این قانون را به سبب وجود ماده چهار و عدم تطابق هزینه با درآمد حاصله در عرصه عملکردی، ناکارآمد اعلام می‌کنند.

رجایی رامشه و نعمتی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «نقد و بررسی قانون زکات و ارائه راهکارهای اصلاحی»، قانون زکات را در سه دسته ساختاری، محتوایی و روشی نقد و پیشنهادهایی راجع به اصلاح آن بیان کرده‌اند.

حبیبیان نقیبی و کفشگر جلودار (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه تطبیقی قوانین زکات در ایران و دیگر کشورهای اسلامی»، قانون زکات حاضر را با قوانین زکات سایر کشورهای اسلامی مقایسه کرده و مزیت‌ها و معایب موجود در قانون را مطرح کرده‌اند.

اسماعیل‌پور و عسکری (۱۳۹۲) در کتابی با عنوان «نهادهای مالی زکات در کشورهای اسلامی و جمهوری اسلامی ایران»، نظرات و فتاوی مختلف ناظر به زکات

را جمع‌آوری و جمع‌بندی کرده و نقدهای مرتبط با آن را بیان کرده‌اند. همچنین در این مطالعه قوانین و ساختار سازمانی نهاد زکات در کشورهای اسلامی و جمهوری اسلامی بررسی و در نهایت الگوی پیشنهادی ارائه کرده‌اند.

در خصوص ارتباط زکات و مالیات:

دهقان‌نیری و قانع (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «امکان‌سنجی فقهی معافیت مؤدی خمس و زکات از مالیات در حکومت اسلامی با رویکردی بر اندیشه امام خمینی (ره)» پیشنهادی برای کاهش هزینه‌های مالی متشرعین ارائه کرده‌اند. در این پیشنهاد هریک از افراد جامعه که خمس و زکات پرداخت کنند، با ارائه حواله به سازمان امور مالیاتی، از پرداخت بخشی از مالیات معاف می‌گردد. همچنین ایشان قائل به اصالت خمس و زکات نسبت به مالیات هستند. در نظر ایشان خمس و زکات برای تأمین منابع مالی دولت استفاده شود، آنگاه در صورت کمبود منابع و اقتضای مصلحت مالیات از مردم اخذ شود.

توکلی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «انگیزش و تربیت اخلاقی در نظام مالیاتی اسلام»، اصول اخلاقی حاضر در نظام مالیاتی اسلام را ذکر کرده و آن را بر سازوکارهای دیگر ترجیح داده است.

رستمی و رستمی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «پیشنهادهایی برای بسط و جایگزینی نظام مالیاتی اسلام»، دوگانگی دو نظام مالیاتی زکات و مالیات متعارف را مانع دستیابی به کارایی و آن را مسبب افزایش بار مالیاتی و فرار مالیاتی دانسته‌اند. همچنین قابلیت بسط نظام مالیاتی اسلام را در نظر حکم اولیه یا ثانوی در دست ولی فقیه دانسته‌اند.

باقری تودشکی، باقری و رضایی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «احکام، مجازات و آثار دنیوی و اخروی فرار و اجتناب از مالیات زکات»، اجتناب و فرار از پرداخت مالیات را دو مقوله مجزا دانسته‌اند و هریک از آن‌ها را دارای آثار متفاوت در سطح جامعه و فرد بیان کرده‌اند. ایشان تفاوت این دو موضوع را به تفصیل بحث کرده‌اند.

مؤمن (۱۳۸۰) در مقاله‌ای با عنوان «رابطه خمس و زکات با مالیات‌های حکومتی»، زکات، خمس و انفال را از مالیات مجزا دانسته و مشروعیت مالیات را ناشی از اختیار

ولایت می‌داند. ایشان در عین مجزا دانستن خمس و زکات از مالیات، بخشش مالیاتی به ازای زکات و خمس پرداختی را جایز می‌داند.

در مبحث زکات واحدهای تجاری و به‌کارگیری زکات در امور حسابداری:

حسینی و بابائی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه تطبیقی زکات واحد تجاری و قوانین و استانداردهای آن در کشورهای اسلامی»، هدف پژوهش را واکاوی نظری زکات واحدهای تجاری بیان کرده‌اند. در مجموع، این مقاله به‌قصد آشنایی با زکات واحدهای تجاری نگارش شده و عرصه پژوهشی این موضوع را بیان کرده است.

سلیمانی‌امیری و فرشی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی روش محاسبه زکات در بنگاه‌های اقتصادی کشورهای اسلامی»، به ضرورت ورود زکات به مباحث حسابداری شرکت‌های تجاری و استفاده از روش‌های حسابداری متناسب با امر زکات پرداخته‌اند.

با توجه به پژوهش‌های پیشین نوآوری این پژوهش موضوعی و روشی است. از نظر موضوعی چالش‌های تشکیلات زکات از جنبه‌های مختلفی همچون مفاهیم نظری و بنیادین، اجرایی، عملیاتی، ساختاری، فرهنگی و آموزشی بررسی و با تطابق آن‌ها با قوانین، موضع (پاسخ‌گویی یا سکوت) قانون و آیین‌نامه زکات نسبت به آن‌ها بیان شده است. از منظر روشی مواردی همچون مطالعه نظام‌مند و تحلیل مضمون در قالب فراترکیب استفاده شده است. همچنین از نرم‌افزارهایی همچون سی‌تاوی^۵ و مکس کیودی ای نسخه^۶ ۲۰۲۰ جهت نمایه‌سازی، بررسی و تحلیل مضامین استفاده شد.

۳. روش پژوهش

این پژوهش از منظر روش‌شناختی، در دسته پژوهش‌های توصیفی، از نوع کیفی قرار می‌گیرد. همچنین از منظر هدف، کاربردی است. یکی از روش‌های تحلیلی داده‌های کیفی، روش فراترکیب (متاستز) است. این روش ابزاری ارزشمند برای تحلیل و بررسی تجربیات، معانی و دیدگاه‌های خبرگان یک حوزه است (Jonathan, Anne,)

5. Citavi6

6. MAXQDA 2020

Massimili, 2017, p. 2). رویکردهای مختلفی از این روش در تحقیقات استفاده شده است. یکی از آنها، رویکردی است که توسط ساندلوسکی و بارسو^۷ (۲۰۰۶م) معرفی شده است. این روش در طی هفت گام به شرح زیر معرفی شده است (تفتیان و علی‌پور، ۱۴۰۱، صص. ۸۴۷-۸۵۹).

۳-۱. گام اول: تنظیم مسأله‌های پژوهش

در این گام سؤال‌های اصلی پژوهش برای جهت‌دهی صحیح به پژوهش تعیین می‌شود. سؤال‌های پژوهش به شرح زیر است:

۱. چالش‌های نهاد زکات در ایران چیست؟ تطابق آن‌ها با قانون و آیین‌نامه قانون زکات چگونه است؟

۲. اولویت‌بندی اهمیت چالش‌های نهاد زکات به چه صورت است؟

۳. رویکرد قانون و آیین‌نامه زکات نسبت به چالش‌های شناسایی شده چیست؟

۳-۲. گام دوم: تعیین معیارهای ورود منابع اطلاعاتی به پژوهش و خروج از آن جهت انجام مرور نظام‌مند

مرور نظام‌مند^۸، روش پژوهشی است که خلاصه‌ای از گزارش‌های علمی حاضر در یک موضوع یا در مورد یک مسأله خاص، با استفاده از روش‌های صریح برای جستجو به صورت نظام‌مند ارائه می‌دهد. این روش با کنار هم قرار دادن تعدادی از مطالعات انجام‌شده به طور جداگانه، گاهی اوقات با یافته‌های متناقض و ترکیب نتایج آن‌ها مطالب مفیدی ارائه می‌دهد (Akobeng, 2005, p. 845). معیارهای اصلی در ورود موارد پژوهش شده در جدول (۱) دسته‌بندی شده است.

جدول (۱): معیارهای ورود منابع اطلاعاتی به پژوهش و خروج از آن

معیارهای ورود مطالعات به پژوهش	معیارهای خروج مطالعات از پژوهش
مطالعات علمی - پژوهشی	پژوهش‌هایی در قالب یادداشت، گزارش، پایان‌نامه و مقاله‌های همایشی و کتاب

7. Sandelowski & Barso

8. Systematic Review

معیارهای ورود مطالعات به پژوهش	معیارهای خروج مطالعات از پژوهش
مطالعات انجام‌شده به زبان فارسی	نگارش به زبانی غیرفارسی
وجود عبارت «قانون زکات»، «نهاد زکات»، «زکات» در عنوان، چکیده و کلیدواژه‌های پژوهش	عدم وجود اصطلاحات زکات، قانون زکات، نهاد زکات در عنوان، چکیده و کلیدواژه‌های پژوهش
دسترسی به متن منابع مطالعاتی	عدم دسترسی به متن منابع مطالعاتی
مرتبط و ناظر به نهاد زکات و چالش‌های آن	عدم ارتباط به نهاد زکات و چالش‌های آن

منبع: (یافته‌های تحقیق)

۳-۳. گام سوم: جستجو و انتخاب متون مناسب

جستجوی منابع با استفاده از سه کلید واژه «قانون زکات»، «نهاد زکات»، «زکات» انجام شده است. فرایند جستجو بدین صورت است که واژگان فوق، در جایگاه جستجوی پیشرفته هریک از منابع اطلاعاتی^۹، با اعمال محدودیت‌ها، وارد و سپس نتایج استخراج شده است.

۳-۳-۱. مرحله اول

مراحل جستجو شامل سه مرحله است. مرحله اول در سه مرتبه انجام شد. خلاصه چگونگی انجام آن در ادامه درج شده است.

جدول (۲): چکیده‌ای از چگونگی جستجوی منابع در مرحله اول و جامعه نتایج حاصل از آن

شماره مرتبه	عبارت اصلی	پایگاه اطلاعاتی	عبارت نگاشته شده در بخش «تمام این کلمات»	عبارت نگاشته شده در بخش «عین این کلمات»	تعداد نتایج
مرتبه اول	زکات	مگ ایران	زکات	زکات	۲۴۸
		علوم انسانی	زکات	زکات	۱۲۷
		نورمگز	زکات	زکات	۱۰۹

۹. تاریخ جستجو ۱۷ و ۱۸ مرداد ۱۴۰۲ است. به علت عدم دسترسی به پرتال جامع علوم انسانی، بررسی و جستجوی منابع در این پایگاه اطلاعاتی در مورخ ۱۴۰۲/۵/۲۳ انجام شد. همچنین پایگاه‌های اصلی مقاله‌های نورمگز، سامانه(پرتال) جامع علوم انسانی، مگیران استفاده شده است.

شماره مرتبه	عبارت اصلی	پایگاه اطلاعاتی	عبارت نگاشته شده در بخش «تمام این کلمات»	عبارت نگاشته شده در بخش «عین این کلمات»	تعداد نتایج
مرتبه دوم	قانون زکات	مگیران	قانون زکات	قانون	۱۴
		علوم انسانی	قانون زکات	قانون	۵
		نورمگز	قانون زکات	قانون	۴
مرتبه سوم	نهاد زکات	مگیران	نهاد زکات	نهاد	۲۷
		علوم انسانی	نهاد زکات	نهاد	۵
		نورمگز	نهاد زکات	نهاد	۰
مجموع مطالب در مرحله اول جستجو					
۵۳۹					

منبع: (یافته‌های تحقیق)

۳-۲-۳. مرحله دوم

مرحله دوم جستجو شامل بررسی اولیه منابع جستجو شده در مرحله اول است که به شرح جدول (۳) است. ۱۷۳ عنوان مطلب در سی‌تاوی نسخه ۶۸.۰.۰ نمایه شد. سایر موارد به علل تکراری بودن عنوان مطلب یا عدم تطابق با معیارهای ورود مطالب به پژوهش حذف شدند.

جدول (۳): خلاصه‌ای از انجام مرحله دوم جستجوی منابع

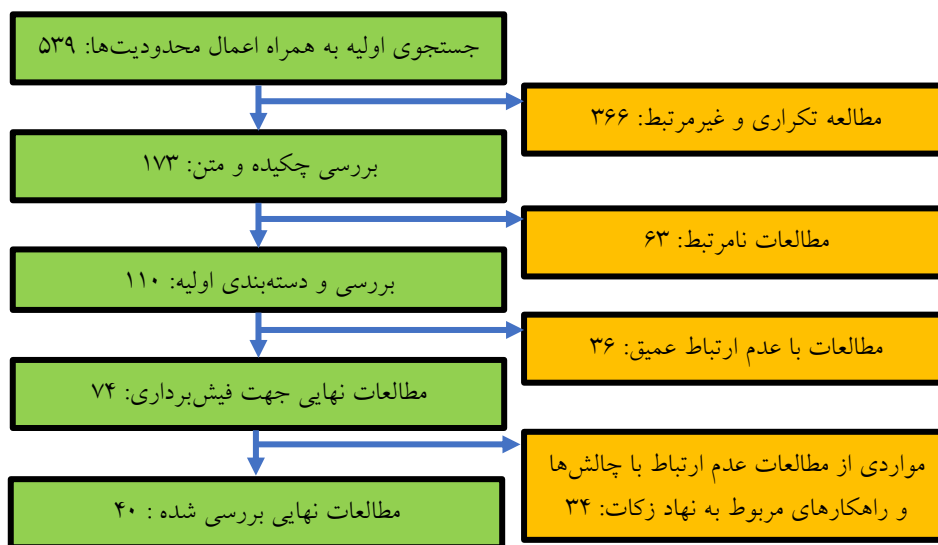
شماره مرتبه	عبارت اصلی جستجو	تعداد نتایج اولیه	تعداد نتایج راه‌یافته به مرحله سوم
مرتبه اول	نهاد زکات	۳۲	۱۲
مرتبه دوم	قانون زکات	۲۳	۱۰
مرتبه سوم	زکات	۴۸۴	۱۵۱
مجموع		۵۳۹	۱۷۳

منبع: (یافته‌های تحقیق)

۳-۳-۳. مرحله سوم

در مرحله سوم مطالب نمایه شده در سی‌تاوی بررسی شدند. در این بررسی چکیده مطالب و متن مقاله‌ها به صورت مروری مطالعه و بررسی شدند و منابع در دودسته «مطالب مرتبط» و «غیرمرتبط» دسته‌بندی شدند.

نمودار جریان پریزما^۱ نموداری است که در آن، جریان اطلاعات مرتبط با مراحل مختلف یک مرور منظم به تصویر کشیده می‌شود. اطلاعات در مورد تعداد مقاله‌ها در هر یک از مراحل جستجو نمایش داده خواهد شد. به جهت پیشبرد و آزمون فرایند جستجوی انجام شده، به عنوان یکی از بخش‌های مرتبط با مرور نظامند شناخته شده و مورد استفاده پژوهشگران قرار می‌گیرد (آثار و دیگران، ۱۳۹۵، ص. ۷۳). در ادامه نمودار پریزما به جهت انجام مراحل جستجو، ترسیم شده است.

نمودار (۱): نمودار پریزما مراحل جستجو و انتخاب مقاله‌های مرتبط با قانون زکات

منبع: (نتایج تحقیق)

۳-۳-۴. گام چهارم: استخراج اطلاعات مقاله‌های منتخب

استخراج اطلاعات، مرحله‌ای بعد از انتخاب و بررسی اولیه مقاله‌ها است. این مرحله به جهت شناسایی اولیه اطلاعات مقاله‌ها، تعریف شد. در این شناسایی تمامی اطلاعات شناسه مقاله، همچون عنوان مقاله، نام نویسنده، تاریخ انتشار، عنوان ناشر و محل انتشار از مقاله‌ها دریافت و در جایگاه‌های تعریف شده نرم‌افزار سی‌تاوی نگاشته شد.

۳-۳-۵. گام پنجم: تجزیه و تحلیل مقاله‌های منتخب

در این مرحله از روش تحلیل مضمون استفاده شد. این روش یکی از روش‌های اصلی در تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی است. همچنین فنی برای شکستن متن و یافتن نکات معقول و واضح در درون متن است (عابدی جعفری، تسلیمی، فقیهی و شیخ‌زاده، ۱۳۹۰، ص. ۱۵۸). مطابق با رویکردی در این روش، سه دسته‌بندی از مضامین معرفی شده است. اولین دسته مضامین پایه، دومین دسته مضامین سازمان‌دهنده و درنهایت سومین دسته مضامین فراگیر است. مضامین پایه بیان‌کننده نکته‌های کلیدی متن بوده، مضامین سازمان‌دهنده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه ایجاد می‌شود و درنهایت مضامین فراگیر یا مضامین عالی اصول حاکم بر متن را بیان می‌کنند (سیمپاری، رضاییان و حسن‌زاده سروستانی، ۱۳۹۹، ص. ۱۳۳).

در فرایند بررسی، تحلیل متون و استنباط مضامین از نرم‌افزار مکس کیودی نسخه ۲۰۲۰ استفاده شد. در مرحله اول تمامی مقاله‌ها مرتبط، در نرم‌افزار بارگذاری، بررسی و بخش‌های مهم آن‌ها انتخاب شدند. در مرحله اول ۵۳ مضمون پایه از مجموع ۷۴ مقاله‌ی مورد بررسی، استخراج شد. سپس مورد ارزیابی پژوهشگران قرار گرفت. در این ارزیابی، مضامین سازمان‌دهنده نهایی با تمرکز بر چالش‌های نهاد زکات شامل چالش‌های بنیادی و نظری، تأمین هزینه‌ها از بودجه‌ی دولت، فرهنگ و آموزش، اجرایی، ساختاری، مقرراتی و نظارتی استخراج شدند. درنهایت تعداد مضامین پایه چالش‌های نهاد زکات ۳۳ مضمون است که از مجموع ۴۰ مقاله استخراج شده است.

۳-۳-۶. کنترل کیفیت

در این بخش از آزمون لینکولن و گیوبا^{۱۱} (۱۹۸۱م) برای کنترل کیفیت مراحل پژوهش استفاده شد. این آزمون شامل چهار مؤلفه قابلیت اعتباردهی^{۱۲}، قابلیت ثبات^{۱۳}، تأییدپذیری^{۱۴} و قابلیت انتقال^{۱۵} است (دانایی‌فرد و مظفری، ۱۳۸۷، ص. ۱۴۸). مؤلفه قابلیت اعتباردهی با استفاده از روش ممیزی بیرونی و درگیری طولانی مدت قابل اثبات است. در روش ممیزی بیرونی، شخصی همچون استاد راهنما بر امور پژوهشی نظارت دارد. در این رویکرد به واسطه نظارت و بازبینی مطالب پژوهش توسط استاد راهنما پژوهش اعتبار می‌یابد. همچنین از دیگر راه‌های اثبات، درگیری طولانی مدت است. پژوهشگر به مدت دو سال با جوانب مختلف پژوهش درگیر بوده و با مطالعه مقاله‌های مختلف، مصاحبه با پژوهشگران، کارشناسان و جامعه مخاطب عرصه زکات، بر جوانب پژوهش مسلط شده است. به همین سبب انطباق یافته‌های استخراج‌شده با واقع و قابلیت اعتبار آن اثبات می‌شود (قویدل باجگیران، چرابین، فریرزی و اکبری، ۱۳۹۹، ص. ۱۱۵). مؤلفه بعدی اثبات پذیری است که در داده‌های ورودی به واسطه انجام مرور نظام‌مند مقاله‌ها و تشریح فرایند انتخاب مقاله‌ها مشاهده می‌شود. همچنین به علت انتخاب نوع مقاله علمی-پژوهشی و تأیید حداقل دو داور، هریک از آن‌ها، قابلیت اتکا و اعتبار لازم دارد. تأیید پذیری با تشریح فرایند پژوهش و عدم سوگیری در مضامین قابل‌رؤیت است. این قابلیت به واسطه شرح کامل تمامی مراحل پژوهش، شامل چگونگی جستجوی مطالب، انتخاب منابع، استخراج مضامین تأیید می‌شود. قابلیت انتقال به واسطه استفاده از آثار علمی-پژوهشی در نگارش مطالب، اثبات پذیر است. این قابلیت به واسطه پژوهشگران و مخاطبین بیرونی اثبات می‌شود. به همین دلیل در ادامه تمامی نتایج پژوهش تشریح شده است.

11. Lincoln & Guba
12. Credibility
13. Dependability
14. Confirmability
15. Transferability

۳-۴. ارائه گزارش و یافته‌های پژوهش

در روش فراترکیب پاسخ به پرسش‌های پژوهش با استفاده از تجمیع نتایج مقاله‌های منتخب ارائه می‌شود (آزادی احمدآبادی و صفاری، ۱۴۰۰، ص. ۳۶۶). این مرحله در بخش ارائه یافته‌های پژوهش تشریح شده است.

۴. ارائه یافته‌های پژوهش

در این بخش تمامی مضامین در سه دسته‌بندی در جدول (۴) ارائه شده است. سپس در ادامه هریک از آن‌ها تبیین و به‌صورت تطبیقی با قانون و آیین‌نامه زکات بررسی شده است.

جدول (۴): مضامین استخراج شده از مقاله‌ها

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
	بنیادین و نظری	ربط و نسبت مالیات و زکات
		الزامی یا اختیاری بودن پرداخت زکات به حکومت اسلامی
		محدودیت اموال متعلق زکات
	تأمین هزینه‌ها از بودجه	حقوق عاملان از محل کمک دولت نه از منابع زکات
		تحمیل هزینه به حکومت اسلامی
		انحراف در انگیزش و نیت زکات دهندگان
		امکان جعل گزارش و فساد در اداره‌ها
چالش‌ها	فرهنگ و آموزش	توجه نامناسب به آموزش فرایض دینی به‌خصوص زکات در کتب آموزشی
		ناآگاهی مشمولین زکات از احکام، مزایا و منافع پرداخت زکات
		ادراک نامناسب برخی از مردم از فعالیت‌های کمیته امداد
		نگاه به امر زکات فقط به‌عنوان یک امر عبادی
		نگرش نامناسب برخی از مسئولین
ساختاری		تداخل وظایف بین نهاد زکات با نهادهای دولتی و غیردولتی
		ساختار نامشخص ارائه پیشنهادی بودجه

ابهام در مرتبط بودن حوزه کاری افراد تشکیل‌دهنده شورا به مسائل زکات		اجرائی
ابهام در وظایف اعضای شورای زکات		
ابهام در شخصیت حقوقی نهاد زکات		
پراکندگی مراجع اطلاعاتی و نبود بانک اطلاعاتی جامع و یکپارچه	مقرراتی و نظارتی	
ابهام در سازوکار تخصیص زکات و تعیین اولویت‌ها		
ضعف در ساختار اجرایی اطلاع‌رسانی و شفافیت		
مشغله کاری فراوان برخی از اعضای شورای زکات		
هزینه‌های بالای امور اجرایی	مقرراتی و نظارتی	
دشواری نظارت بر درآمدها و هزینه‌ها به علت کثرت و کوچک بودن آن‌ها		
تعدد نهادهای نظارتی		
غفلت از حل اختلاف و برخورد با متخلف		
ضعف قانون زکات در توجه به سایر مذاهب و مسلمانان غیرایرانی		

منبع: (نتایج تحقیق)

۴-۱. چالش‌های بنیادین و نظری

۴-۱-۱. ربط و نسبت مالیات و زکات

چالش ربط و نسبت مالیات و زکات به مسائل تعامل مالیات‌های متعارف با وجوهات شرعی اشاره دارد. این موضوع از منظر قانونی و سیستمی قابل بررسی است. از منظر قانونی عدم توجه به زکات و خمس در قوانین مالیاتی علت چالش است و از منظر سیستمی نبود نظام هماهنگ‌کننده بین درآمدهای دولت اسلامی (رضایی و سبزو، ۱۳۹۱، ص ۱۳۴؛ کیا‌الحسینی، ۱۳۹۰، ص. ۱۶۴)، عدم هماهنگی بین نهادهای مالیات اسلامی و مالیات متعارف (شعبانی و کاشیان، ۱۳۹۵، صص. ۶۰-۷۰؛ عسکری و محمدی‌پور، ۱۴۰۰، ص. ۵۳۸) و فقدان سیستم اطلاعاتی یکپارچه تجهیز و مصارف

زکات و مالیات (شعبانی و کاشیان، ۱۳۹۵، صص. ۴۰-۶۰) دلایل ایجاد چالش ذکر شده است.

ناهماهنگی سیستم اخذ مالیات، خمس و زکات سبب شده تا مردم (مسلمانان مقید به پرداخت) مالیات‌های موازی و چندگانه بپردازند. در نتیجه فشار مالی بر ایشان، وارد می‌شود (شعبانی و کاشیان، ۱۳۹۵، ص. ۴۰؛ دهقان‌نیری و قانع، ۱۴۰۱، ص. ۱۵۹). در صورت عدم توجه به این موضوع، این چالش سبب اثرگذاری منفی بر ادای دین مؤدیان، کاهش درآمدهای لازم برای دولت اسلامی (عسکری و محمدی‌پور، ۱۴۰۰، ص. ۵۳۸) و ممانعت از دستیابی به کارایی (رستمی و رستمی، ۱۳۹۴، صص. ۷-۲۱) می‌گردد.

همچنین نبود سیستم اطلاعاتی مشترک بین نهادهای مسئول امور مالیات‌های متعارف و امور خمس و زکات سبب همپوشانی مصارف در توزیع منابع می‌شود. به عبارتی به علت نبود اطلاعات دقیق از چگونگی باز توزیع منابع، ممکن است فردی از چندین نهاد کمک و امور حمایتی دریافت کند و درعین حال، از افرادی که نیازمند بوده، حمایتی صورت نگیرد. علاوه بر آن سبب چند برابر شدن هزینه باز توزیع منابع خواهد شد (شعبانی و کاشیان، ۱۳۹۵، ص. ۴۰).

در راستای رفع چالش مزبور راهکارهای مطرح شده به چند دسته تقسیم می‌شوند. در دسته اول، زکات و مالیات از لحاظ مبنایی مستقل از یکدیگر هستند. براساس این نظر، ولی امر مسلمین می‌تواند براساس مصالح حکومتی، پرداخت کنندگان خمس و زکات را به میزان پرداختی آن‌ها یا به صورت تمام از مالیات معاف کند (مؤمن، ۱۳۸۰، ص. ۳۱). در این رویکرد، مالیات به عنوان امر لازم تلقی شده و هماهنگی بین زکات و مالیات با استفاده از تخفیف مالیاتی صورت می‌گیرد (رضایی، ۱۳۸۲، صص. ۸۱-۸۲؛ امینی، راعی و توکلی، ۱۳۹۷، ص. ۶۰؛ کاشیان، شعبانی و عسکری، ۱۳۹۸، ص. ۳۹۶). برخی معتقد هستند زکات به عنوان بخشی از مالیات محسوب می‌شود. این هماهنگی به موجب حفظ تعادل بین افراد پرداخت‌کننده هم‌زمان زکات و مالیات، پیشنهاد شده است (باقری، امام و علوی، ۱۳۸۶، صص. ۸۷-۸۸).

در دسته دوم نظراتی مبنی بر کارآمدی نظام وجوهات شرعی نسبت به نظام مالیاتی مطرح است. در این نظر پیشنهاد شده نظام وجوهات شرعی، جایگزین نظام مالیاتی فعلی شده و در صورت کمبود منابع با استفاده از احکام اولیه و ثانویه امکان تغییر اموال متعلق و نصاب‌های مورد نظر لحاظ شود. در این نگاه وجوهات شرعی مشابه نظام مالیات‌های مستقیم فرض شده و علاوه بر آن، این نظام حائض آثار مثبت یک نظام مالیاتی بهتر دانسته شده است (رستمی و رستمی، ۱۳۹۴، ص. ۲۱).

نظریه سوم مشابه به نظر قبل است. این نظر اصالت اولیه در درآمد دولت را به دریافت وجوهات شرعی اختصاص داده است. در این نگاه اگر خمس و زکات دریافتی توسط دولت اسلامی، پوشش‌دهنده تمامی هزینه‌ها باشد، ایشان نباید مالیات جدیدی وضع کند. در این صورت وضع مالیات به‌عنوان امر ثانوی محسوب می‌شود (کاشیان، شعبانی و عسکری، ۱۳۹۴، ص. ۱۴۴؛ شعبانی و کاشیان، ۱۳۹۵، ص. ۷۴؛ دهقان نیری و قانع، ۱۴۰۱، ص. ۱۸۶). البته قائلین به این نظر معتقد هستند که با توجه به شرایط فعلی، امکان تحقق نظریه مطرح‌شده در دسته دوم و سوم وجود ندارد. به عبارتی امکان جایگزینی هیچ‌یک از نظام‌های زکات، خمس و مالیات در عوض یکدیگر فراهم نیست. بلکه لازم است، بین بخش‌های مختلف مزبور، هماهنگی انجام شود. به عبارتی دولت باید ساختار هماهنگ‌کننده‌ای بین زکات و مالیات ایجاد بکند. بدین ترتیب اشخاص پرداخت‌کننده زکات، از تخفیف مالیاتی بهره‌مند شوند (کاشیان، شعبانی و عسکری، ۱۳۹۴، ص. ۱۴۴؛ مؤمن، ۱۳۸۰، صص. ۳۲-۳۱). این موضوع به‌نظر دسته اول نزدیک است.

در این رابطه برخی از پژوهشگران ساختاری به جهت هماهنگی بین نظام مالیات‌ستانی و نظام پرداخت وجوهات شرعی پیشنهاد داده‌اند. در این ساختار، شورایی به نام «شورای هماهنگی وجوه شرعی» پیشنهاد شده است. این نهاد وظیفه‌ی هماهنگی و تصمیم‌گیری مشترک برای نظام مالیاتی و وجوهات شرعی را برعهده دارد (عسکری و محمدی‌پور، ۱۴۰۰، ص. ۴۹۵).

۴-۲. الزامی یا اختیاری بودن پرداخت زکات به حکومت اسلامی

یکی از چالش‌های بنیادین، دوگان الزامی یا اختیاری بودن پرداخت زکات به حکومت اسلامی است. جنبه‌ای از این موضوع به وظیفه‌ی مؤدیان زکات در قبال پرداخت زکات اشاره دارد و جنبه‌ای دیگر، وظیفه‌ی حکومت اسلامی در قبال حکم زکات را مشخص می‌کند.

چالش انتخاب رویکرد الزامی، خدشه‌دار شدن قصد قربت مؤدیان زکات و به تبع آن مخدوش شدن عبادی بودن زکات است (ایروانی، ۱۳۸۹؛ کیخا و مؤذنی، ۱۴۰۱، ص. ۱۱۸). در مقابل نظرات الزامی دریافت زکات، قائلانی معتقد به پرداخت اختیاری زکات توسط مؤدیان به نهاد زکات (حاکمیت) هستند (اسماعیلی، یاسوری و ابراهیمی، ۱۳۹۴، ص. ۸۷؛ توکلی، ۱۳۹۵، ص. ۲۱۶؛ کیاءالحسینی، ۱۳۹۰، ص. ۱۵۸). منظور از پرداخت اختیاری زکات این است که مؤدیان بدون اعمال هیچ سیاست الزامی، زکات خود را به نهاد زکات پرداخت کنند. همچنین اختیار داشته باشند که مبالغ زکات اموال خویش را به صورت مستقیم به مستحقین برسانند. در صورت اختیاری بودن پرداخت زکات، قصد قربت در آن دچار مشکل نشده و عبادی بودن زکات خدشه‌دار نمی‌گردد. لکن چالش‌های رویکرد اختیاری پرداخت زکات به نهادهای متولی زکات، متعدد است. یکی از آن‌ها، وجود احتمال عدم پرداخت مبالغ زکات و به تبع آن نوسانی شدن مبالغ جمع شده زکات است (کیاءالحسینی، ۱۳۹۸، صص. ۲۱-۲۲). همچنین اتخاذ این رویکرد، موجب عدم تقارن اطلاعات بین مؤدیان و نهادهای جمع‌آوری‌کننده زکات خواهد شد. به همین دلایل، نهاد زکات توانایی برنامه‌ریزی متمرکز را از دست خواهد داد (کیاءالحسینی، ۱۳۹۰، صص. ۱۵۴-۱۵۸).

پاسخ به چالش رویکرد الزامی، نیازمند بررسی قصد قربت است. برخی معتقد هستند قصد قربت در صورت الزامی شدن پرداخت زکات، خدشه‌دار نمی‌شود. به عبارتی حاکم اسلامی می‌تواند دریافت زکات را الزامی کند و به نیابت از مجبور شدگان، قضای نیت قربت آن‌ها را به جا آورد (دهقان‌نیری و قانع، ۱۴۰۱، ص. ۱۸۶). برخی دیگر این موضوع را اشکال ندانسته‌اند. مؤمن معتقد است، حاکم شرع اختیار دارد، مردم را به پرداخت زکات مجبور کند. همچنین اگر کسی آن را نپردازد، با اعمال

قدرت از او بگیرد (مؤمن، ۱۳۸۰، صص. ۳۱-۳۲). همچنین مصباحی‌مقدم (۱۳۹۷) معتقد است که زکات از منابع مالی حاکم اسلامی برای تحقق اهداف تعریف‌شده آن است. بدین ترتیب با تشکیل حکومت جمهوری اسلامی، باید در اختیار ولی فقیه قرار بگیرد (مصباحی‌مقدم، ۱۳۹۷، صص. ۱۱۹-۱۲۴).

همچنین شهید ثانی (۱۴۰۱) معتقد است، در صورت درخواست ولی فقیه، پرداخت زکات به حکومت اسلامی واجب است. علاوه بر آن اگر درخواستی از ناحیه ایشان صورت نگیرد، مستحب است که زکات به فقیه عادل پرداخت شود. علت این موضوع در آگاهی بیشتر شخص فقیه نسبت به جایگاه‌های تخصیص زکات ذکر شده است^{۱۶} (شهید ثانی، ۱۴۱۰، ج ۲، ص. ۵۳؛ کوشکی‌فروشانی، ۱۳۹۶، ص. ۱۴۱؛ نعمتی و ملکی، ۱۴۰۱، ص. ۱۱۹).

بنابراین در صورت موافقت به الزامی شدن زکات، با چالش عبادی بودن آن روبرو نخواهیم شد. علاوه بر آن، سیره معصومین علیهم‌السلام رویکرد الزامی را تأیید کرده است (دهقان‌نیری و قانع، ۱۴۰۱، ص. ۱۸۶؛ رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۸۵؛ مصباحی‌مقدم، ۱۳۹۷، ص. ۱۳۰). همچنین این رویکرد با استفاده از عقلانیت اقتصادی قابل اثبات است (قلعه‌نوی و پاسبانی صومعه، ۱۳۹۲، ص. ۱۱۹). در بین نظرات، برخی دیگر الزام به اخذ زکات را فقط در موارد نه‌گانه دانسته‌اند (کعبی‌نسب، رجایی، ربیعی و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۲۷).

این در حالی است که در نظر برخی رویکرد اختیاری پرداخت زکات به حکومت دارای مزایایی است. از جمله مزایای اصلی رویکرد اختیاری، افزایش تعامل بین زکات دهندگان با مستحقین و به تبع آن، افزایش اعتماد طرفینی بین زکات‌دهندگان و حکومت

۱۶. و يجب دفعها إلى الإمام مع الطلب بنفسه أو بساعيه لوجوب طاعته مطلقاً قيل: وكذا يجب دفعها إلى الفقيه الشرعي في حال الغيبة لو طلبها بنفسه أو وكيله لأنه نائب للإمام كالساعي بل أقوى و لو خالف المالك فرقها بنفسه لم يجز للنهي المفسد للعبادة و للمالك استعادة العين مع بقائها أو علم القابض و دفعها إليهم ابتداء من غير طلب أفضل من تفريقها بنفسه لأنهم أبصر بمواقعها و أخبر بمواقعها و قيل و القائل المفيد و التقى: يجب دفعها ابتداء إلى الإمام أو نائبه و مع الغيبة إلى الفقيه المأمون و ألحق التقى الخمس محتجين بقوله تعالى: "خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً" و الإيجاب عليه يستلزم الإيجاب عليهم و النائب كالمنوب و الأشهر الاستحباب (شهید ثانی، ۱۴۱۰، ج ۲، ص. ۵۳).

اسلامی است. ایجاد اعتماد سبب محول نمودن بخشی از کارها به دریافت کنندگان زکات می شود و زمینه رشد فعالیت های اقتصادی را فراهم می سازد (موسایی و کرمی، ۱۳۸۷، ص. ۲۱۹). همچنین ایجاد تعامل بین زکات دهندگان و مستحقین سبب اثر مثبت اقتصادی بر رفاه کل جامعه می شود (حبیبان نقیبی و کفشگر جلودار، ۱۳۹۵، ص. ۴۸). در این رویکرد ارتباط مستقیم بین مؤدیان و مستحقین سبب افزایش انگیزه های اخلاقی مالیاتی خواهد شد. در این وضعیت اشخاص صاحب اموال زکوی، وجوه را به محل مصرف می رسانند؛ بدین ترتیب تمرکززدایی مالیاتی و مشاهده آثار اجتماعی آن به صورت ملموس رخ می دهد. از این رو انگیزه های درونی ایشان تقویت می شود (توکلی، ۱۳۹۵، ص. ۲۱۴). به همین سبب پیشنهاد شده است که به مؤدیان مالیاتی اجازه داده شود، حداقل بخشی از مالیات را به صلاح دید خود در چارچوب مصارف قانونی و شرعی تعیین شده هزینه کنند (توکلی، ۱۳۹۵، ص. ۲۱۶).

همچنین کارایی رویکرد پرداخت اختیاری مستلزم ایجاد نظام مالیاتی با کارایی بالا است. کارایی بالا ناشی از کامل بودن اطلاعات نهادها و سازمان های مالیاتی از مؤدیان است تا فرار مالیاتی را به حداقل برساند. همچنین وجود وحدت رویه در امور، از جمله ضروریات یک نظام مالیاتی کارآمد است (کیاء الحسینی، ۱۳۹۰، ص. ۱۵۹).

۳-۱-۴. محدودیت اموال متعلق زکات

براساس نظر مشهور فقهای عظام، اموال متعلق زکات واجب نه مورد است که اشاره شد. این چالش عبارت است از عدم کفایت منابع و درآمد حاصل از زکات اموال نه گانه در تحقق اهداف پیش بینی شده است (پژومان و زارع، ۱۳۹۸، ص. ۱۵۰؛ شعبانی و کاشیان، ۱۳۹۲، ص. ۳۹؛ شعبانی و کاشیان، ۱۳۹۵، ص. ۵۷؛ کاشیان، ۱۴۰۰، ص. ۲۰۷). در این رابطه نظرات راهبردی متفاوتی نسبت به رفع چالش وجود دارد. در نظر پژومان و زارع (۱۳۹۸)، راه حل در تعمیم زکات به اموال دیگر همچون نظرات حاضر در فقه اهل سنت و یا ترکیب خمس ارباح مکاسب با اموال متعلق زکات است. بدین ترتیب زمینه مناسبی برای سیاست گذاری و تصمیم گیری فراهم می شود (پژومان و زارع، ۱۳۹۷، ص. ۱۵۰). شعبانی و کاشیان در پژوهشی، سه جمع بندی بابت رفع چالش

محدودیت زکات ذکر کرده‌اند. جمع‌بندی اول جهت تعمیم اموال متعلق زکات با مراجعه به نظرات غیر مشهور فقه شیعه، زمینه‌ی اضافه کردن اموال معرفی شده به موارد نه‌گانه فراهم کرد. در جمع‌بندی دوم ایشان، زکات را منحصر در نه مورد دانسته ولی زکات بر پول و سپرده بانکی را جایز و لازم دانسته‌اند. در سومین جمع‌بندی ارائه‌شده، زکات به معنای خاص و عام گرفته شده است. در معنای خاص زکات، همان نه‌مورد منظور واقع شده و در معنای عام، زکات برای اهداف رفع فقر به کار گرفته می‌شود (شعبانی و کاشیان، ۱۳۹۲، ص. ۵۸). همچنین در نظری دیگر نظریه‌ی تعمیم با توجه به نظر ولی‌فقیه حاکم بر جامعه اسلامی به‌عنوان نظریه کارآمد برای رفع اساسی چالش مزبور، مطرح شده است (کاشیان، ۱۴۰۰، صص. ۲۰۹-۲۰۷). البته برخی معتقد هستند که منابع نه‌گانه زکات کافی بوده؛ به همین دلیل چالش فقر را باید در سیستم‌های اقتصادی، مالی و... بررسی کرد (قلعه‌نوی و پاسبانی صومعه، ۱۳۹۲، ص. ۱۱۹).

۴-۱-۴. بررسی تطبیقی با قانون و آیین‌نامه

به‌صورت مستقیم موضوع ارتباط زکات با مباحث مالیاتی در قانون زکات و آیین‌نامه آن، اشاره‌ای نشده است. هرچند عضویت وزیر امور اقتصادی و دارایی کشور در شورای عالی زکات مطابق با ماده یک قانون و تعریف سازمان امور مالیاتی ذیل این وزارتخانه به‌صورت ضمنی، ارتباط بین سازمان امور مالیاتی با نهاد زکات را مطرح کرده است. همچنین مطابق با بند اول و دوم ماده پنج قانون زکات، مدیران امور اقتصادی و دارایی به‌عنوان عضو شورای زکات استان و رئیس اداره امور مالیاتی به‌عنوان عضو شورای زکات شهرستان، عنوان شده است. این در حالی است که هیچ وظیفه و خطابی در آیین‌نامه مصوب هیأت‌دولت به‌صورت مستقیم به ایشان محول نشده است؛ اما می‌توان راهکار ایجاد هماهنگی بین وجوه شرعی زکات و مالیات را به‌عنوان وظیفه شورای زکات در روح این قانون مشاهده کرد. مطابق با ماده هشت آیین‌نامه، در صورت تصویب پیشنهادی مذکور توسط شورای مرکزی زکات، دستگاه‌های اجرایی حاضر در ماده یک قانون که وزارت اقتصادی و امور دارایی شامل آن‌ها است، موظف به اجرای آن مطابق با قوانین و مقررات مربوط خواهند بود.

مطابق با ماده یک قانون زکات، «شورای مرکزی زکات» جهت تشویق مردم به ادای زکات و سازمان‌دهی امور مربوط به آن، با اذن ولی فقیه و اعطای اختیارات در چهارچوب قانون مزبور تشکیل شده است. در نخستین نگاه، قانون عمل به تکلیف زکات را تشویقی محسوب کرده و اجباری برای آن قائل نشده است؛ اما با توجه به سایر مفاد حاضر در قانون برداشت می‌شود که منظور از تشویق آن است که شکل‌گیری شورای زکات به‌عنوان ساختار اصلی مدیریت اموال زکوی، موجب تشویق بیشتر مردم به پرداخت زکات بشود لکن هیچ نوع ضمانتی مبتنی بر عمل به قانون وجود ندارد؛ بنابراین براساس ماده دوم قانون زکات^{۱۷} تصمیم‌گیری در خصوص اختیاری یا اجباری بودن پرداخت زکات با توجه به شرایط زمان و مکان و مصلحت‌سنجی، به شورای زکات واگذار شده است.

در قانون و آیین‌نامه به‌صورت مستقیم اموال متعلق زکات تعیین نشده‌اند. ولی به‌صورت کلی در ماده سه قانون تمامی مباحث فوق به نظر ولی فقیه و اذن ایشان ارجاع داده شده است. در ماده سوم چنین آمده است: «هرگونه اقدام در مورد زکات از قبیل جمع‌آوری و اولویت‌های مصرف آن مطابق نظر ولی فقیه و با اذن ایشان انجام می‌گیرد». همچنین آیین‌نامه، در رابطه با این چالش، مسکوت است.

۲-۴. تأمین هزینه‌ها از بودجه دولت^{۱۸}

۲-۴-۱. حقوق عاملان از محل کمک دولت نه از منابع زکات

حقوق عاملین زکات به‌صورت مشخص از منابع زکات تأمین نمی‌شود. برخی معتقد هستند زکات فقط برای نیازمندان، عمران و آبادانی مناطق محروم هزینه می‌شود و

۱۷. بند الف ماده دوم قانون، چنین بیان شده است: «تعیین خط‌مشی‌های اساسی درخصوص جمع‌آوری و مصرف زکات و تنظیم ضوابط و معیارهای مربوطه».

۱۸. بایستی توجه شود که زکات در طول تمدن اسلامی به‌عنوان منبع درآمد بیت‌المال جامعه مسلمین محسوب شده است نه به‌عنوان هزینه (کعبی‌نسب، رجایی، ربیعی، و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۱۸) بنابراین تأمین هزینه از بودجه‌ی دولت به‌عنوان چالش تلقی شده است.

کارگزاران زکات نیز به صورت داوطلبانه اقدام کرده یا آنکه دستمزد ایشان از محل کمک دولت پرداخت می‌شود (حبیبیان نقیبی و کفشگر جلودار، ۱۳۹۵، ص. ۴۴).

۲-۲-۴. تحمیل هزینه به حکومت اسلامی

دو دلیل برای ایجاد چالش تحمیل هزینه بر دولت، ذکر شده است. اولین دلیل وضع سیاست تشویقی مطابق با ماده چهار قانون زکات است (حبیبیان نقیبی و کفشگر جلودار، ۱۳۹۵، ص. ۴۰). براساس این ماده دولت مجاز است در جهت اهداف این قانون و بنابر پیشنهاد کمیته امداد امام خمینی (ره) حداقل معادل ریالی زکات جمع‌آوری شده سالانه را به علاوه ۱۰ درصد در بودجه سال بعد پیش‌بینی نماید و در اختیار کمیته امداد امام خمینی (ره) جهت مصارف اهداف این قانون قرار دهد. نظر دیگر آنکه دولت در تخصیص یا عدم تخصیص بودجه و هزینه‌های تشویقی نهاد متولی امر زکات، دارای اختیار است و مجبور به این تخصیص نیست و در بودجه نیز سرفصل خاصی برای نهاد زکات در بودجه سالانه در نظر گرفته نمی‌شود (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۷۶).

دلیل دوم این موضوع، هزینه‌های سازمانی بالا جهت به‌کارگیری نهادهای مختلف و فراوان برای اجرای این قانون است. در نظر برخی، به صورت احتمالی استفاده از مسئولین بخش‌های مختلف اقتصادی در قالب شورای مرکزی زکات و درگیری نهادها و افراد مختلف سبب افزایش هزینه‌ی اجرای این قانون شده است (کیاء‌الحسینی، ۱۳۹۸، صص. ۸-۱۷).

۳-۲-۴. انحراف در انگیزش و نیت زکات‌دهندگان

علت انحراف در انگیزش و نیت زکات‌دهندگان، وضع «سیاست‌های تشویقی» بیان شده است (توکلی، ۱۳۹۵، ص. ۱۹۵؛ کیاء‌الحسینی، ۱۳۹۸، ص. ۸). تأمین هزینه‌های سیاست تشویقی از بودجه دولت علاوه بر تحمیل هزینه بر دولت، سبب کاهش انگیزه درونی و ایجاد ضررهای اخلاقی می‌گردد. از جمله این ضررها کاهش عزت‌نفس و خودمختاری، کاهش انگیزه‌ی درونی، مشوب شدن واجب الهی با نیت‌های دیگر،

انحراف ادای فریضه از مسیر الهی آن (توکلی، ۱۳۹۵، ص. ۱۹۵؛ کیاءالحسینی، ۱۳۹۸، ص. ۸) هستند.

۴-۲-۴. امکان جعل گزارش و ایجاد فساد در اداره‌ها

یکی دیگر از انحرافات سیاست تشویقی، ایجاد حساب‌های صوری در دریافت زکات است. حساب صوری بدین معناست که گزارش دریافت زکات از زکات دهندگان بدون دریافت واقعی زکات ایجاد شده است (حبیبیان نقیبه و کفشگر جلودار، ۱۳۹۵، ص. ۴۰). «زکات انتظامی» یکی از زمینه‌های ایجاد چنین گزارش‌هایی است. در این مدل از اخذ و تخصیص زکات، عاملان، اشخاصی که زکات اموال خود را نپرداخته‌اند، شناسایی و زکات را از ایشان اخذ کرده و با نظر ایشان هزینه می‌کنند. در این رویه، گزارش‌های ساختگی به جهت بالابردن ارقام زکات پرداختی و دریافت بودجه تشویقی در هر منطقه، توسط دبیرخانه منطقه ایجاد شده است (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۷۸). همچنین پرداخت مبالغ تشویقی از بودجه دولت ممکن است سبب فسادهای مختلفی در بخش‌های اداری شود (کیاءالحسینی، ۱۳۹۸، ص. ۳۸).

۴-۲-۵. بررسی تطبیقی با آیین‌نامه و قانون

ماده شش قانون زکات^{۱۹} مرتبط با چالش پرداخت حقوق عاملان از محل کمک دولت و نه از منابع زکات است. در این ماده قانونی بیان شده است که تا ۱۰ درصد هزینه‌های امور زکات از محل وصول منابع زکات تأمین شود.

چالش تحمیل هزینه‌بر دولت برآمده از دو علت است. دلیل اول سیاست تشویقی است. این موضوع در دو ماده چهارم و ششم «قانون زکات» و ماده نه «آیین‌نامه زکات» بیان شده است. هزینه‌های سیاست تشویقی در ماده چهارم، مطابق با مطالب فوق است. همچنین در ماده شش، چگونگی سیاست‌های تبلیغی و تشویقی در جهت ترغیب مردم

۱۹. این ماده چنین است: «سیاست‌های تبلیغی و تشویقی در جهت ترغیب مردم به ادای زکات از قبیل اختصاص یارانه به کشاورزان و دامداران و نحوه اداره شوراهای استان، شهرستان و بخش و چگونگی تعیین معتمدان محلی در آیین‌نامه اجرائی این قانون پیش‌بینی می‌گردد. هزینه‌های ناشی از اجرای این قانون تا حداکثر ۱۰ درصد، از محل وصولی‌های مربوطه تأمین می‌گردد...».

به پرداخت زکات به آیین‌نامه محول شده است. این موضوع در ماده نه آیین‌نامه زکات^{۲۰} شرح داده شده است.

دلیل دوم، تعداد حضور مسئولین نهادهای اداری مختلف و هزینه‌های سازمانی برای اجرای قانون زکات است. در ماده‌های اول و پنجم قانون زکات، ساختار شورای مرکزی زکات و شوراهای استانی، شهرستان و بخش تشریح شده است. مطابق با مفاد قانون، مسئولین متعددی در شوراهای مختلف زکات حضور دارند. لکن ممکن است قانون‌گذار با توجه به حضور مسئولین شورا در نهادهای مختلف دولتی و دریافت حقوق و دستمزد از این نهادها، هزینه‌ای برای حضور ایشان در شورای زکات در نظر نگرفته باشد. از این رو فقط هزینه حقوق عاملین زکات در امور اجرایی برعهده‌ی کمیته‌ی امداد امام خمینی (ره) و بودجه دولت خواهد بود. از طرفی مطابق با ماده شش قانون، تأمین هزینه‌ها حداکثر به میزان ۱۰ درصد از مبالغ جمع‌آوری‌شده زکات، قابل تحقق است. به همین سبب بار هزینه اجرای قانون بر دولت کمتر می‌شود.

ماده چهارم قانون زکات و ماده ۱۱ آیین‌نامه به عدم الزام دولت جهت اعمال سیاست تشویقی و عدم تعیین منبع برای تخصیص هزینه‌های نهاد زکات در بودجه، مرتبط است. ماده چهارم قانون از لفظ مجاز بودن دولت در تعیین بودجه برای هزینه‌های تشویقی امور زکات استفاده کرده است. این در حالی است که در ماده ۱۱ آیین‌نامه زکات به صورت صریح، سازمان برنامه و بودجه مکلف به تعیین بودجه برای هزینه‌های نهاد زکات شده است.^{۲۱}

۲۰. این ماده از آیین‌نامه این چنین است: «در راستای ماده (۶) قانون و در جهت ترغیب مردم به ادای زکات سیاست‌های تشویقی زیر توسط دستگاه‌های ذی‌ربط اجرا می‌شوند: ۱- سازمان برنامه و بودجه کشور اعتبارات تشویقی پیش‌بینی شده در قانون بودجه سنواتی را به مناطق شهرها و روستاهای پرداخت کننده زکات جهت هزینه کرد در راستای مصارف زکات با اولویت مصرف در همان محل پرداخت‌کننده اختصاص و در اختیار کمیته امداد امام خمینی (ره) قرار می‌دهد. ۲- وزارت جهاد کشاورزی مجاز است در چهارچوب قانون بودجه سنواتی نسبت به اختصاص یارانه برای نهادهای کشاورزی و دامی برای مؤدیان زکات اقدام کند.»

۲۱. ماده ۱۱ آیین‌نامه قانون زکات چنین است: «سازمان برنامه و بودجه کشور مکلف است در اجرای تبصره ماده (۱) قانون اعتبار موردنیاز برای دستیابی به اهداف قانون را در لایحه بودجه سنواتی پیش‌بینی نماید؛ بایستی

راهکارهای اصلی این حوزه در نظر برخی، حذف ماده چهار و بازنگری در سه ماده یک، پنج و شش قانون زکات است. حذف ماده چهار به سبب حذف سیاست تشویقی قیدشده در آن، بازنگری در ماده‌های یک و پنج به سبب تجدیدنظر حضور اعضای شورای مرکزی زکات و نهادهای مرتبط با آن و بازنگری در ماده شش بابت هدفمندی سیاست‌های تشویقی، مطرح شده‌اند (کیاءالحسینی، ۱۳۹۸، ص ۳۹).

در خصوص سایر چالش‌ها همچون ایجاد گزارش‌های صوری، به صورت مستقیم در قانون و آیین‌نامه اشاره نشده است. براساس ماده هشت آیین‌نامه زکات، دبیرخانه شورا وظیفه نظارت بر عملکرد اعضای شورا را برعهده دارد.^{۲۲} بدین ترتیب دبیرخانه زکات به عنوان ناظر بر عملکرد اعضای شورا قرار گرفته است. این در حالی است که آیین‌نامه نسبت به تعیین شاخص‌های ارزیابی گزارش‌ها و چگونگی انجام این امور، مسکوت است. علاوه بر آن مرجعی برای نظارت بر صحت‌سنجی آمارهای عملکردی دبیرخانه‌های زکات قرار داده نشده است. به همین ترتیب امکان بررسی گزارش‌های ساختگی و تطابق آن با واقع دچار مشکل شده و در آیین‌نامه رفع نشده است.

۳-۴. فرهنگ و آموزش

۳-۴-۱. توجه نامناسب به آموزش فرایض دینی به خصوص زکات در کتب آموزشی

توجه شود که در ماده یک قانون زکات، هزینه‌های ماده چهارم که هزینه‌های سیاست تشویقی هم مدنظر قرار گرفته شده است.

۲۲. تبصره دوم ماده (۸) آیین‌نامه چنین بیان می‌کند: «هریک از اعضای شورای مرکزی موظف‌اند امور مرتبط با زکات را در دستگاه متبوع خود پیگیری کنند و برنامه‌های شورای مرکزی را به کلیه سطوح سازمانی (ملی، استانی و شهرستانی) ابلاغ و گزارش سالیانه عملکرد مدیران (ستادی و صف) را براساس سیاست‌ها و مصوبات ابلاغی به دبیرخانه شورای مرکزی ارائه نمایند. دبیرخانه شورای مرکزی موظف است گزارش عملکرد دریافتی از اعضا را براساس شاخص‌های تدوین شده در کلیه سطوح ملی، استانی و شهرستانی مورد ارزیابی قرار دهد و نتیجه را پس از هماهنگی، تأیید و امضای رئیس شورای مربوطه (حسب مورد) به مراجع ذی‌ربط ارائه نماید.»

یکی از چالش‌های عرصه آموزش، توجه نامناسب به آموزش فرایض دینی به‌خصوص زکات در دوران تحصیلی است (نوریان، ۱۳۸۹، ص. ۸۹). این چالش می‌تواند عاملی برای آگاهی ناکافی نسل جوان جامعه اسلامی از احکام اجتماعی اسلام همچون زکات باشد.

۲-۳-۴. ناآگاهی مضمولین زکات از احکام، مزایا و منافع پرداخت زکات

یکی از چالش‌ها ناآگاهی مؤدیان و عموم مردم از احکام و مزایای زکات است. این چالش سبب بی‌تفاوتی مؤدیان نسبت به پرداخت زکات و محدودیت افزایش اندازه زکات شده است (عزتی و شهریاری، ۱۳۹۱، ص. ۵۷؛ شمس و فتحی هفشجانی، ۱۳۹۴، ص. ۶۱). در نظر برخی یکی از علل این چالش ضعف در ساختار اجرایی اطلاع‌رسانی و شفافیت است (نعمتی، ۱۳۹۵، ص. ۱۱۲؛ رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۶، ص. ۸۵).

۳-۳-۴. ادراک نامناسب برخی از مردم از فعالیت‌های کمیته امداد

چالش ادراک نامناسب برخی مردم از فعالیت‌های کمیته امداد امام خمینی (ره) موجب کاهش اندازه زکات پرداختی به این مجموعه شده است. موضوع چالش، نگرش برخی مردم نسبت به پرداختی‌های کمیته امداد به افراد است. برخی بر این نظرند که بروز احتمال در بهره‌برداری نابجا از این نوع پرداختی‌ها، موجب ایجاد چهره نامطلوبی از کمیته امداد شده است (عزتی و شهریاری، ۱۳۹۱، ص. ۵۷). از طرفی پایبندی مردم به توزیع سنتی (توزیع مبالغ زکات توسط خود مؤدیان) (کیاء‌الحسینی، ۱۳۹۸، ص. ۲۶) نشان از بروز چنین چالشی در صحنه اجرا است.

۴-۳-۴. نگاه به امر زکات فقط به‌عنوان یک امر عبادی

این چالش سبب عدم رعایت جوانب اخلاقی پرداخت زکات به افراد زکات‌دهنده شده است. نگاه صحیح نسبت به عرصه زکات، دیدن زکات به‌عنوان حقی برای فقرا در اموال زکات‌دهندگان و اعطای آن برای ادای تکلیف است. این نگاه علاوه بر آنکه منت‌گذاری زکات‌دهندگان نسبت به زکات‌گیرندگان را از بین می‌برد، سبب افزایش رضایت مؤدیان خواهد شد (حبیبیان نقیبی و کفشگر جلودار، ۱۳۹۵، صص. ۴۷-۴۸).

۴-۳-۵. نگرش نامناسب برخی از مسئولین

در نظر برخی این چالش، به سبب میزان کم درآمد حاصل از زکات نسبت به سایر درآمدها، مطرح و یکی از علل کم توجهی مسئولان مالیه عمومی به بخش زکات است (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۷۰).

در رابطه با رفع این چالش، پیشنهاد شده که قانون زکات با تعیین وظیفه برای هر یک از وزرا، تأثیر حضور ایشان را بالا ببرد تا بدین وسیله اهتمام هر عضو برای عمل به اهداف را بیشتر کند (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۷۰).

۴-۳-۶. بررسی تطبیقی با قانون و آیین نامه

قانون و آیین نامه در مورد چالش «توجه نامناسب به آموزش فرایض دینی به خصوص زکات در کتب آموزشی»، «ناآگاهی مضمولین زکات از احکام، مزایا و منافع پرداخت زکات»، «نگاه به امر زکات فقط به عنوان یک امر عبادی» و نگرش نامناسب به آن در ماده دوم قانون و ماده های دوم، ششم و دهم آیین نامه توجه داشته است. سیاست گذاری امور تبلیغی و آموزشی مطابق با بند «ب» ماده دوم قانون زکات به شورای مرکزی زکات محول شده است. هدف از این وظیفه آشنایی و هدایت مردم به ادای زکات است. همچنین این موضوع در بند دوم ماده ۲۳ آیین نامه زکات به عنوان یکی از وظایف شورای زکات استان مطرح است. همچنین در بند پنجم ماده دوم ۲۴ آیین نامه به موضوع آموزش اشاره کرده است. این موضوع در بند نهم ماده ششم ۲۵ آیین نامه به عنوان وظیفه دبیرخانه شورای مرکزی ذکر شده است. علاوه بر آن، ماده ۱۰ به صورت خاص به تولیدات محتوایی راجع به مباحث زکات اشاره کرده است. طبق این ماده، «دستگاه های اجرایی (به ویژه شورای سیاست گذاری ائمه جمعه، سازمان تبلیغات اسلامی و سازمان

۲۳. این بند این چنین است: «برنامه ریزی، ساماندهی و بسیج منابع و امکانات استانی در امر بستر سازی، فرهنگ سازی، تبلیغات و اعتماد سازی در امر زکات».

۲۴. این بند این چنین است: «برنامه ریزی امور مربوط به پژوهش، آموزش و همایش های زکات (علمی، تخصصی، آموزشی، هم اندیشی، تشویقی) و پیشنهاد به شورای مرکزی».

۲۵. در این بند آمده است: «تدوین راهکارهای اجرایی و عملیاتی در راستای سازمان دهی، آموزش و به کارگیری معتمدین و مبلغین به عنوان عوامل افتخاری جهت ترویج و توسعه زکات».

صداوسیما جمهوری اسلامی ایران) در راستای ترویج و توسعه فرهنگ زکات مجازند اقدامات زیر را براساس مصوبات شورای مرکزی از محل اعتبارات مربوط، پیش‌بینی و اجرا نمایند: ۱. تهیه، تدوین و ابلاغ طرح جامع رسانه‌ای- تبلیغی. ۲. تهیه و پخش برنامه‌های رسانه‌ای از قبیل فیلم، نماهنگ (کلیپ) و آگهی کوتاه تبلیغاتی (تیزر) مربوط به زکات. ۳. اجرای پوشش فرهنگی و رسانه‌ای زکات. ۴. تهیه بسته‌های آموزشی و محتوایی زکات مبلغین و مؤدیان زکات. « بنابراین در آیین‌نامه به صورت جامع ابزارهای مختلف رسانه‌ای برای رفع چالش‌های مزبور، ارائه شده است.

چالش ادراک نامناسب برخی مردم به کمیته امداد، چالش نگرشی است. یکی از راه‌های رفع این چالش، افزایش شفافیت عملکرد و ایجاد ساختارهای نظارتی در تشکیلات زکات است. در خصوص موضوع شفافیت آیین‌نامه و قانون مسکوت است لکن در خصوص ساختارهای نظارتی در بند شش ماده دو، بند شش ماده سه، بند شش ماده چهار و بند پنج ماده شش آیین‌نامه قانون زکات ساختار نظارتی از طریق شورای مرکزی زکات پیش‌بینی شده است.^{۲۶}

۴-۴. ساختاری

۴-۴-۱. تداخل وظایف بین سازمان زکات با سازمان‌های دولتی و غیردولتی

اولین چالش ساختاری، تداخل وظایف بین نهاد زکات با نهادهای دولتی و غیردولتی است. این چالش به وجود سازمان‌هایی همچون اوقاف، بهزیستی، انجمن‌ها و مؤسسات خیریه به موازات کمیته امداد در امور زکات اشاره دارد. به عبارتی انجام امور و وظایف

۲۶. بند شش ماده دو از جمله وظایف شورای زکات « بررسی پیشنهادها و آسیب‌ها و ارزیابی عملکرد دستگاه‌های مرتبط استانی و نظارت بر شورای زکات شهرستان‌ها به منظور جمع‌بندی و ارائه راهکارها به دبیرخانه شورای مرکزی.» و در بند شش ماده سوم از جمله وظایف شورای استان «نظارت بر امور مربوط به کلیه فعالیت‌های زکات در شهرستان» و در بند شش ماده چهار از جمله وظایف شورای زکات بخش «ارائه گزارش ارزیابی عملکرد شوراهای دهستان و روستا به دبیرخانه شورای شهرستان» و در بند پنجم ماده شش از جمله وظایف دبیرخانه «ارزیابی چگونگی اجرای مصوبات ابلاغی مربوط به دستگاه‌ها و وزارتخانه‌های عضو و ارائه گزارش به شورای مرکزی» به عنوان ساختار نظارتی بر امور زکات ذکر شده است.

مشترک بین آنها، عامل تهدیدی برای هدایت وجوه به کمیته امداد است (عزتی و شهریاری، ۱۳۹۱، ص. ۵۶). این موضوع سبب سلب فرصت برنامه‌ریزی متمرکز، برای این سازمان شده است.

۲-۴-۴. ساختار نامشخص ارائه پیشنهادی بودجه

دومین چالش ساختاری، ساختار نامشخص ارائه‌ی پیشنهادی بودجه است. یکی از امور تشکیلات زکات، تعیین بودجه برای تأمین هزینه‌ها است. این بودجه مطابق با ماده یک قانون، توسط دبیرخانه‌ی شورا (کمیته امداد امام خمینی^(ره)) پیشنهاد می‌شود تا پس از تصویب، توسط شورای مرکزی زکات و لحاظ ماده چهار قانون زکات، دولت آن را در بودجه سالانه کمیته امداد قرار دهد. برخی از پژوهشگران با اشاره به این موضوع، چالش «نبود سازوکاری برای ارائه پیشنهادیه بودجه از ناحیه‌ی شورا به دولت» را مطرح کرده‌اند (کعبی‌نسب، رجایی، ربیعی و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۱۵).

۳-۴-۴. ابهام در مرتبط بودن حوزه کاری برخی از افراد تشکیل‌دهنده شورا به مسائل زکات

سومین چالش ساختاری، عدم ارتباط حوزه کاری افراد تشکیل‌دهنده شورا به مسائل زکات است (کیاءالحسینی، ۱۳۹۸، ص. ۳۸). این چالش ارتباط حوزه کاری اعضای شورای زکات به مسأله زکات را زیر سؤال برده است. به عبارتی جایگاه اجتماعی برخی از اعضای شورای زکات غیرمرتبط با مسأله زکات دانسته شده و حضور ایشان در نهاد زکات مفید شمرده نشده است.

۴-۴-۴. ابهام در وظایف اعضای شورای زکات

عدم تبیین وظایف مسئولین حاضر در شورای زکات و از طرفی پرمشغله بودن ایشان، سبب شده اعضای شورا (به‌جز نماینده ولی‌فقیه (رئیس شورا) و رئیس کمیته امداد (دبیر شورا)) به اهداف حضور در شورای زکات توجه نداشته باشند (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۷۰).

۴-۴-۵. ابهام در شخصیت حقوقی تشکیلات زکات

ابهام در شخصیت حقوقی تشکیلات زکات در مقایسه با سایر سازمان‌ها، به‌عنوان چالش مطرح شده است (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۶۹). این چالش در زمینه چگونگی عملکرد نهاد زکات در قبال سایر نهادها است (کعبی‌نسب، رجایی، ربیعی و نعمتی، ۱۳۹۷، ص. ۱۶). در این زمینه اگر شخصیت حقوقی مستقل یا تعریف‌شده‌ای برای نهاد زکات وجود داشته باشد، امکان گسترش فعالیت‌های ایشان فراهم‌شده و توانمندی ایشان بابت پیشبرد اهداف بیشتر خواهد شد.

۴-۴-۶. بررسی تطبیقی با قانون و آیین‌نامه

اولین چالش ساختاری، تداخل وظایف بین نهاد زکات با نهادهای دولتی و غیردولتی است. در این خصوص فقط حضور بهزیستی به‌عنوان یکی از نهادهای مرتبط با نهاد زکات در امور شورای زکات دیده شده است.^{۲۷} دومین چالش، ساختار نامشخص ارائه پیشنهادی بودجه است. در قانون، این رویه با ارائه پیشنهادی بودجه سازمان کمیته امداد امام خمینی (ره) ادغام شده است.^{۲۸} همچنین در ماده ۱۱ آیین‌نامه، سازمان برنامه‌بودجه مکلف به تعیین بودجه برای این موضوع شده است. در این ماده آمده است: سازمان برنامه‌بودجه کشور مکلف است در اجرای تبصره ماده یک قانون، اعتبار موردنیاز برای

۲۷. قانون زکات در ماده پنج اشاره به حضور مدیرکل سازمان بهزیستی در شورای زکات استان دارد. همچنین در بند دوم این ماده حضور رئیس بهزیستی در شورای شهرستان تصریح شده است. همچنین در تبصره ماده ۱۲ آیین‌نامه مقرر شده است که امام‌جمعه در انتخاب یکی از معتمدین محلی به‌عنوان شرکت‌کننده در شورای زکات بخش، به پیشنهاد رئیس اداره بهزیستی شهرستان عمل نماید. این در حالی است که قانون و آیین‌نامه در خصوص شیوه هماهنگی نهادهای موازی با دبیرخانه زکات به‌عنوان بازوی اجرایی شورای زکات، سکوت است.

۲۸. سازوکار ارائه پیشنهادی بودجه در تبصره ماده یک چنین بیان شده است: «دبیرخانه شورا در کمیته امداد امام خمینی (ره) تشکیل می‌گردد. همچنین وظیفه جمع‌آوری و رساندن زکات به موارد مصرف برعهده آن نهاد است که علاوه بر ارائه گزارش کار به شورا، بودجه موردنیاز جهت اجرای این قانون را پیشنهاد می‌نماید تا پس از تصویب شورا و با لحاظ ماده چهار این قانون توسط دولت در بودجه سالانه آن نهاد قرار گیرد و پس از تصویب مجلس شورای اسلامی، توسط معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور تخصیص اعتبار باید تا به مصرف برسد».

دستیابی به اهداف قانون را در لایحه بودجه سنواتی پیش‌بینی نماید.^{۲۹} بدین ترتیب سازوکار پیشنهادی بودجه به‌نحو ساختاری به ترتیب با پیشنهاد دبیرخانه شورای زکات به شورای زکات شروع شده و در طی مراحل از سازمان برنامه و بودجه و مجلس شورای اسلامی عبور کرده و در نهایت توسط سازمان برنامه و بودجه تخصیص داده می‌شود. سومین چالش ساختاری، «ابهام در مرتبط بودن حوزه کاری برخی افراد تشکیل‌دهنده شورا به مسائل زکات» است. با توجه به اعضای معرفی شده در شورای زکات براساس ماده یک قانون، تمامی اعضا مرتبط با مسائل زکات هستند لکن ارتباط صریح حوزه کاری افراد با امور زکات مشخص نشده است. چهارمین چالش، ابهام در وظایف اعضای شورای زکات است. با توجه به بررسی قانون، این چالش وجود داشته و علی‌رغم تصویب آیین‌نامه، به چالش مزبور پاسخ متقنی داده نشده است. در این زمینه، وظایف تمامی اعضای شورای مرکزی به‌صورت کلی در ماده دوم مطرح شده است. این موضوع در آیین‌نامه برای سایر شوراهای استان، شهرستان و بخش نیز وجود دارد. هرچند در ماده نه آیین‌نامه دستورات مشخصی برای سازمان برنامه و بودجه و وزارت کشاورزی بابت تعیین و تخصیص بودجه و حمایت از کشاورزان زکات دهنده بیان کرده است ولی در مجموع وظایف تمامی اعضای بیان شده در متن ماده یک قانون، مشخص نشده است. پنجمین چالش «ابهام در شخصیت حقوقی» است. بررسی قانون و آیین‌نامه نشان‌دهنده از عدم توجه به این چالش است. در این خصوص توضیح مشخصی از تشکیلات زکات و ابعاد مفهومی آن در قانون و آیین‌نامه موجود نیست.

۴-۵. اجرایی

۴-۵-۱. **پراکندگی مراجع اطلاعاتی و نبود بانک اطلاعاتی جامع و یکپارچه**
اولین چالش اجرایی، چالش پراکندگی مراجع اطلاعاتی است. این چالش به نبود سامانه‌های اطلاعاتی مشترک بین کمیته امداد به‌عنوان بخش دولتی و دفاتر مراجع عظام

۲۹. همچنین در تبصره این ماده آمده است: «سازمان برنامه و بودجه کشور مجاز است در اجرای ماده چهار قانون، براساس گزارش عملکرد حسابرسی شده سالانه زکات، معادل ریالی زکات جمع‌آوری شده در هر سال را به‌علاوه ۱۰ درصد در بودجه سال بعد پیش‌بینی کند».

تقلید و مؤدیان پرداخت‌کننده زکات به صورت مستقیم اشاره دارد. این موضوع به علت نبود سامانه اطلاعاتی مشترک و جمع‌کننده تمامی اطلاعات حاضر در سه بخش مزبور ایجاد شده است. این چالش منجر به افزایش مخارج موازی و غیرهماهنگ دولت با دو بخش قبلی و نبود مرجع آماری واحد برای تمامی بخش‌ها است (شعبانی و کاشیان، ۱۳۹۵، ص. ۴۰؛ حبیبیان نقیبی و کفشگر جلودار، ۱۳۹۵، ص. ۴۵).

از دیگر چالش‌ها مسأله فقدان اطلاعات دقیق است. یکی از ملزومات اطلاعات دقیق، بانک اطلاعاتی کارآمد است. منظور از بانک اطلاعاتی کارآمد، بانک اطلاعاتی است که دربردارنده‌ی گستره وسیعی از اطلاعات دقیق منابع، مستحقان، انواع نیازها و استعدادها، مطالعه شیوه‌های توانمندسازی مستحقان، عاملان و شیوه‌های ارتقای بهره‌وری عاملان باشد (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۶، ص. ۷۱). این موضوع سبب خروج بدهکاران معسر از مشمولین زکات شده است. درواقع نقش بانک اطلاعاتی کارآمد، کمک در تشخیص شرایط دائن و مدیون با به‌کارگیری شاخص‌هایی همچون میزان اموال و توانایی کسب درآمد ایشان است (احمدی و امینی، ۱۳۹۶، ص. ۷۶). همچنین بانک اطلاعاتی سبب بهبود و ارتقای بهره‌وری آموزش و توانمندسازی فقرا می‌گردد.

۴-۵-۲. ابهام در سازوکار تخصیص زکات و تعیین اولویت‌ها

تعیین اولویت‌های مصرف منابع زکات با توجه به ماده سوم قانون زکات منوط به نظر ولی فقیه شده ولی سازوکار مشخصی راجع به آن تعیین نشده است. این چالش سبب عدم معرفی و تبیین مواضع تخصیص با اولویت بالا شده است. مواردی همچون توانمندسازی و آموزش فقرا به جهت افزایش مهارت ایشان (کعبی‌نسب، رجایی، ربیعی و نعمتی، ۱۳۹۷، صص. ۱۶-۲۱) و پرداخت بدهی بدهکاران معسر (احمدی و امینی، ۱۳۹۶، ص. ۵۳) از جمله موارد اثربخش است.

۴-۵-۳. ضعف در ساختار اجرایی اطلاع‌رسانی و شفافیت

این چالش اثرگذاری بسزایی در ناآگاهی مؤدیان در موضوعاتی همچون احکام، مزایای پرداخت و معایب عدم پرداخت زکات داشته است. به عبارتی رفع چالش ساختار

اجرائی اطلاع‌رسانی، بهبود دو نقیصه مزبور را به‌دنبال دارد. علاوه‌برآن، سبب تقویت عملیات اخذ و تخصیص در مصارف شرعی خواهد شد (شمس و فتحی هفشجانی، ۱۳۹۴، ص. ۶۱). عدم‌توجه به این موضوع سبب ایجاد برداشت‌های ناصحیح برخی مردم از عملیات کمیته امداد شده است (عزتی و شهریار، ۱۳۹۱، ص. ۵۷). ضعف ساختار اجرایی از منظر شفافیت، به‌خصوص در آمار هزینه‌های تشویقی مطرح است. با توجه به گذشت یک دهه از تصویب قانون زکات، شفافیت در آمار هزینه‌های تشویقی و سایر موارد مالی نهاد زکات به نحو کامل مشخص نیست (کیاء‌الحسینی، ۱۳۹۸، ص. ۳۸).

در جهت رفع چالش ضعف ساختار اجرایی در اطلاع‌رسانی، راهبردهای متفاوتی همچون توانمندسازی، مدیریت کارا و حرفه‌ای و استفاده از روش‌های ساده در مدیریت عواید زکات، همراه با اطلاع‌رسانی در خصوص نحوه جمع‌آوری و مصرف آن مطرح است. تشکیلات زکات با استفاده از آن‌ها می‌تواند زمینه افزایش اعتماد مردم نسبت به مراکز متولی زکات شود (شاه‌ولی، خلیق‌زاده و کرمی، ۱۳۹۶، ص. ۹۷).

در زمینه چالش ضعف ساختار اجرایی در آگاهی‌بخشی و شفافیت نهاد زکات، راهبردهایی همچون استفاده از تبیین احکام زکات و جوانب مزیت‌های پرداخت و معایب عدم‌پرداخت آن، قرار دادن اطلاعات کامل نزد مؤدیان (نعمتی، ۱۳۹۵، ص. ۱۱۲) و مشخص نمودن وظایف مؤدیان مالیاتی در قانون (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۶، ص. ۸۵) موجب افزایش آگاهی مؤدیان زکات می‌گردد. این اقدام موجب افزایش انگیزه مؤدیان (توکلی، ۱۳۹۵، ص. ۲۱۵) جلوگیری از تأثیرگذاری سلاقی مختلف بر نهاد زکات، نابودی زمینه رشوه‌خواری (نعمتی، ۱۳۹۵، ص. ۱۱۲) و تجاوز به حقوق مؤدیان (نعمتی، ۱۳۹۵، ص. ۱۱۲؛ محبی و طالب نجف‌آبادی، ۱۳۹۷، ص. ۸۴) می‌شود.

۴-۵-۴. مشغله کاری فراوان برخی از اعضای شورای زکات

این چالش به‌عنوان یک تهدید سازمانی برای نهاد زکات در نظر گرفته شده است (عزتی و شهریار، ۱۳۹۱، ص. ۵۶). به عبارتی برخی از اعضای شورا در سطح وزیران

کشور قرار داشته و به دلیل مشغله فراوان در حیطه کاری خود، توان پیشبرد شورای زکات را ندارند (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۶، ص. ۷۰).

۴-۵-۵. هزینه‌های بالای امور اجرایی

این چالش علل مختلفی دارد. اولین علت به ساختار تخصیص و توزیع مجدد در کمیته‌ی امداد امام خمینی(ره) مرتبط است. به عبارتی ساختار مزبور، با تعدد عاملین زکات و دریافتی محدود، سبب افزایش هزینه‌های اجرایی قانون زکات شده است (حبیبان نقیبی و کفشگر جلودار، ۱۳۹۵، ص. ۴۹). دلیل دیگر هزینه بالای امور اجرایی، تعدد سازمان‌های مختلف و موازی کار در تجمیع و تخصیص مبالغ در ساختار امور زکات است (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۶، ص. ۷۱؛ کیاءالحسینی، ۱۳۹۸، ص. ۱۷).

۴-۵-۶. بررسی تطبیقی با قانون و آیین‌نامه

اولین چالش، پراکندگی اطلاعات و نبود بانک اطلاعاتی جامع و یکپارچه است. با توجه به ماده یک قانون، شورای مرکزی زکات از طریق «رئیس شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه سراسر کشور» و «رئیس سازمان تبلیغات اسلامی»، به صورت بالقوه توانمندی لازم برای ایجاد هماهنگی بین دبیرخانه زکات با دفاتر مراجع معظم جهت رفع پراکندگی اطلاعات را دارد. علاوه بر آن در ماده دو آیین‌نامه، یکی از وظایف شورای زکات استان، «تعامل مؤثر و هدفمند با مراجع تأثیرگذار در امر زکات مانند حوزه‌های علمیه، ائمه جمعه و جماعات، ارباب جراید، سازمان‌های انتفاعی و غیرانتفاعی» بیان شده است. همچنین مطابق با تبصره دوم ماده چهار قانون تجمیع و یکپارچه‌سازی اطلاعات در بانک اطلاعات ملی زکات قابل تحقق است.^{۳۰} همچنین مطابق با بند ۱۲ ماده شش آیین‌نامه یکی از وظایف دبیرخانه و شورای زکات ثبت اطلاعات مؤدیان و مستحقین زکات در سامانه وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری وزارتخانه است؛ بنابراین پراکندگی اطلاعات با توجه به موارد فوق قابل‌رفع خواهد بود. این

^{۳۰} مطابق با تبصره مزبور، بانک اطلاعات ملی زکات، شامل گزارش عملکرد میزان زکات جمع‌آوری شده در مناطق کشور، کمک‌های دولت و اقدامات رفع فقر، عمرانی و خدماتی است.

موضوع با پیگیری وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی به عنوان عضو حاضر در شورای زکات، با توجه به تبصره دوم ماده هشت^{۳۱} آیین نامه پشتوانه اجرایی می یابد. دومین چالش اجرایی «ابهام در سازوکار تخصیص زکات و تعیین اولویت ها» است. مطابق با ماده سه قانون «هرگونه اقدام در مورد زکات از قبیل جمع آوری و اولویت های مصرف آن مطابق نظر ولی فقیه و با اذن ایشان انجام می گیرد». همچنین اولویت هایی همچون رفع فقر و افزایش توانمندی فقرا در بند چهارم ماده شش آیین نامه بدین ترتیب مطرح شده است: «تعامل و هم افزایی با مسئولین و معتمدین محلی برای رفع فقر و محرومیت از محل معادل تشویقی زکات جمع آوری شده». همچنین در بند هفتم ماده سه به عنوان وظیفه شورای شهرستان چنین آمده است: «ترغیب مؤدیان در امر پرداخت زکات برای محرومیت زدایی و توانمندسازی با اولویت فقرا و مساکین». بدین ترتیب در مفاد آیین نامه به سازوکار دقیق تخصیص اشاره ای نشده است. همچنین در خصوص سایر مستحقین زکات، همچون بدهکاران معسر آیین نامه مسکوت است. سومین چالش اجرایی، «ضعف در ساختار اجرایی اطلاع رسانی و شفافیت» است. بند سوم ماده شش آیین نامه به عنوان یکی از وظایف دبیرخانه و شورای زکات به این موضوع اشاره دارد.^{۳۲} با توجه به موارد اشاره شده، در صورت انتشار اطلاعات به صورت عمومی، شفافیت اطلاعات تا به حدی انجام خواهد شد. هرچند در خصوص اطلاع رسانی و جوانب آن همچون ساختار ضعیف اجرایی، قانون و آیین نامه مسکوت است و برای رفع آن موردی را پیشنهاد نداده است. در حالت کلی ممکن است استدلال شود که این موضوع به عنوان یک امر اجرایی قرار داشته و به آیین نامه ارتباطی ندارد.

۳۱. تبصره دوم ماده هشت آیین نامه زکات: «هریک از اعضای شورای مرکزی موظفند امور مرتبط با زکات را در دستگاه متبوع خود پیگیری کنند و برنامه های شورای مرکزی را به کلیه سطوح سازمانی (ملی استانی و شهرستانی) ابلاغ و ...».

۳۲. بند سوم ماده شش آیین نامه: «تدوین، مستندسازی و ارائه گزارش مرکزی اعم از هزینه های اجرایی - عملیاتی و جوه جمع آوری شده از محل زکات، اعتبارات دولتی و سایر کمک های اخذ شده در این رابطه جهت جمع بندی و ارسال به مراجع ذی ربط پس از تأیید شورای مرکزی و انتشار عمومی آن».

چهارمین چالش اجرایی «مشغله کاری فراوان برخی از اعضای شورای زکات» است. در این خصوص آیین‌نامه به صورت مستقیم اشاره‌ای نسبت به رفع چالش نکرده است و فقط بر حضور ایشان در تبصره دوم ماده پنجم آیین‌نامه تأکید دارد.^{۳۳}

پنجمین چالش «هزینه بالای امور اجرایی» است. اولین علت آن ساختار تخصیص و توزیع منابع زکات در کمیته امداد است. در این خصوص قانون و آیین‌نامه به اصل صرفه‌جویی در هزینه‌های ساختاری توجهی نکرده است. دومین علت تعدد سازمان‌های مختلف در ساختار امور زکات است. در این مورد نیز قانون و آیین‌نامه در رابطه با اصل صرفه‌جویی در هزینه‌های ساختاری مسکوت است.

۴-۶. مقرراتی و نظارتی

۴-۶-۱. دشواری نظارت بر امور درآمدها و هزینه‌ها به علت کثرت و کوچک بودن آن‌ها این چالش در خصوص تعدد بیش از اندازه مناطق زکات‌دهنده بوده که سبب پیچیدگی امر نظارت شده است (عزتی و شهریاری، ۱۳۹۱، ص. ۵۷).

۴-۶-۱. تعدد نهادهای نظارتی

تعدد دستگاه‌های نظارتی از منظر قانونی و عملیاتی قابل بررسی است. از منظر قانونی مطابق با ماده یک، نماینده‌ای از کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی به عنوان ناظر در شورا معرفی شده و در ماده دو، یکی از وظایف اعضای شورای مرکزی زکات، برنامه‌ریزی برای نظارت و مشارکت مؤثر در اجرای قانون ذکر شده است. علاوه بر آن نظارت ولی فقیه در ماده سه قانون^{۳۴} مطرح است. همچنین براساس تبصره دوم ماده چهار قانون زکات، کمیته امداد باید گزارش عملکرد خود را به شورای زکات و کمیسیون‌های اقتصادی و اجتماعی مجلس ارائه نماید؛ بنابراین شورای زکات و

۳۳. این موضوع در تبصره دوم ماده پنج آیین‌نامه این چنین بیان شده است: «اعضای شورای زکات مکلف به حضور در شورای مربوط هستند و چنانچه هر یک از اعضای شورا در دو جلسه از جلسات شورای مربوط حاضر نشود، رئیس شورا عدم حضور اعضای حقوقی را به نهادهای نظارتی گزارش می‌کند».

۳۴. در ماده سه قانون زکات آمده است: «هرگونه اقدام در مورد زکات از قبیل جمع آوری و اولویت‌های مصرف آن مطابق نظر ولی فقیه و با اذن ایشان انجام می‌گیرد».

کمیسیون‌های اقتصادی و اجتماعی مجلس نیز ناظران امور زکات هستند. همچنین از منظر عملیاتی امر نظارت توسط چندین نهاد صورت می‌گیرد. از جمله آن‌ها استانداری‌ها، سازمان برنامه و بودجه، سازمان بازرسی کل کشور، دفتر رهبری، حسابرسی کمیته امداد مرکز، امور مالی مراکز استان‌ها و بازرسی مستقر در اداره کل کمیته امداد است. این چالش سبب عدم تخصص در امر نظارت شده است (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۶، صص. ۷۲-۷۳).

۴-۶-۲. غفلت از حل اختلاف و برخورد با متخلف

این چالش به عدم ملاحظه امر تنبیهی برای مواجهه با متخلفین است. در قانون زکات برای برخورد با تخلفات عاملین زکات و جرم‌انگاری تخلفات زکات مانند اخفای زکات یا سندسازی خلاف واقع، تدبیری نشده است (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۶، صص. ۷۳-۸۴). به همین سبب طبق اصل قانونی بودن جرم و مجازات، نمی‌توان تخلفات مربوط را جرم دانست و برای آن مجازات تعیین کرد؛ زیرا به موجب اصل ۳۶ قانون اساسی و ماده دوم قانون مجازات اسلامی، کسی را نمی‌توان به مجازاتی که در قانون پیش‌بینی نشده، محکوم کرد و عملی را که در قانون جرم شناخته نشده است، جرم به‌شمار آورد (کوه میشی، امیرزاده جیرکلی و صابری، ۱۴۰۱، ص. ۱۴).

۴-۶-۳. ضعف قانون زکات در توجه به سایر مذاهب و مسلمانان غیر ایرانی

قانون زکات به اهل سایر مذاهب ساکن در ایران و سایر ایرانیان مسلمان ساکن در کشورهای دیگر توجهی نکرده است. این موضوع عدم بهره‌مندی از ظرفیت زکات در دست ایشان، برای حل مسائل به دنبال دارد (رجایی رامشه و نعمتی، ۱۳۹۶، ص. ۸۴).

۴-۶-۴. بررسی تطبیقی با قانون و آیین‌نامه

اولین چالش، دشواری نظارت بر امور درآمدها و هزینه‌ها به علت کثرت و کوچک بودن آن‌ها است. در این رابطه قانون و آیین‌نامه مسکوت است. دومین چالش تعدد نهادهای نظارتی است. بررسی تطبیقی این چالش با قانون از منظر برخی پژوهشگران انجام شده است. همچنین این چالش در آیین‌نامه نیز وجود دارد. در ماده سوم آیین‌نامه، یکی از وظایف شورای شهرستان «نظارت بر امور مربوط به کلیه فعالیت‌های زکات در

شهرستان» قید شده است. علاوه بر آن در ماده دوم آیین‌نامه یکی از وظایف شورای زکات استان، نظارت بر شورای زکات شهرستان مطرح است. مفاد قانونی تبصره دوم ماده هشت به این موضوع مرتبط است.^{۳۵} در این تبصره قانونی، هریک از اعضای شورای زکات بایستی اقدامات نهادهای زیرمجموعه خود را برعهده داشته باشد و به دبیرخانه نهاد زکات، گزارش دهد.

همچنین در خصوص مجازات متخلفین، چالش وارده بر قانون، بر آیین‌نامه نیز وارد است. در آیین‌نامه، تدبیری برای مجازات متخلفین اعم از مؤدیان و عاملین زکات، مطرح نیست لکن در رابطه با بخشی از چالش ضعف قانون زکات همچون توجه به سایر مذاهب در بند چهارم ماده پنج آیین‌نامه، چاره‌اندیشی شده است. توجه به اقشار اهل سنت، با پیشنهاد رئیس شورای بخش (امام‌جمعه) یکی از علمای اهل سنت در شورا حاضر شده و از نظرات ایشان استفاده می‌شود. همچنین در تبصره بند ۱۲ ماده شش آیین‌نامه آمده است: «در مناطق اهل سنت، بانک اطلاعات ملی زکات با توجه به اقلام مشمول براساس فقه و شریعت جاری منطقه تهیه می‌شود»؛ بنابراین ارتباط مؤدیان زکات اهل سنت با قانون زکات در آیین‌نامه دیده شده است، اما به دو قشر دیگر یعنی مسلمانان غیر ایرانی ساکن در ایران و مسلمانان ایرانی ساکن در سایر کشورهای دیگر توجهی نشده است.

نتیجه‌گیری

تشکیلات زکات در ایران مطابق با قانون زکات مصوب سال ۱۳۹۰ به صورت شورایی شکل گرفت. شورای زکات به عنوان ساختار کلان سیاست‌گذار و کمیته امداد به عنوان بازوی اجرایی این شورا در نظر گرفته شده است. تشکیلات شکل یافته با چالش‌هایی

۳۵. تبصره دوم ماده هشت قانون: «هریک از اعضای شورای مرکزی موظف‌اند امور مرتبط با زکات را در دستگاه متبوع خود پیگیری کنند و برنامه‌های شورای مرکزی را به کلیه سطوح سازمانی (ملی استانی و شهرستانی) ابلاغ و گزارش سالیانه عملکرد مدیران ستادی و صف را براساس سیاست‌ها و مصوبات ابلاغی به دبیرخانه شورای مرکزی ارائه نمایند. دبیرخانه شورای مرکزی موظف است گزارش عملکرد دریافتی از هریک از اعضا را براساس شاخص‌های تدوین‌شده در کلیه سطوح ملی استانی و شهرستانی مورد ارزیابی قرار دهد و نتیجه را پس از هماهنگی تأیید و امضای رئیس شورای مربوط حسب مورد به مراجع ذی‌ربط ارائه نماید».

مواجهه است. در این پژوهش ۲۶ چالش تشکیلات زکات در ایران شناسایی و در شش دسته چالش‌های بنیادین و نظری، تأمین هزینه‌ها از بودجه، فرهنگی و آموزشی، ساختاری، اجرایی و مقرراتی و نظارتی دسته‌بندی و سپس اولویت‌بندی شدند. همچنین هریک از مضامین پایه، ذیل هریک از مضامین سازمان‌دهنده توضیح داده شد و در نهایت هریک از آن‌ها با «قانون زکات» مصوب سال ۱۳۹۰ مجلس شورای اسلامی و «آیین‌نامه قانون زکات» مصوب سال ۱۴۰۲ هیأت‌وزیران دولت مطابقت داده شد. برخی از چالش‌ها در قانون و آیین‌نامه رفع شده و به برخی توجهی نشده است.

اصلی‌ترین چالش‌های بنیادین و نظری، اختلاف در ربط و نسبت مالیات و زکات است. برخی مالیات را اصل دانسته و زکات را جزئی از مالیات فرض کرده‌اند و برخی دیگر زکات را اصل فرض کرده و در صورت کمبود منابع، اخذ مالیات را جایز دانسته‌اند. چالش دیگر، الزامی یا اختیاری بودن پرداخت زکات به حکومت اسلامی است. این چالش از جنبه‌های مختلفی قابل‌بررسی است. در یکی از موارد، خواست ولی جامعه جهت الزامی شدن پرداخت زکات به حکومت شرط شده است. در غیراین‌صورت امری اختیاری است. هر دو جنبه اختیاری و الزامی بودن پرداخت زکات به حکومت دارای مزایا و معایبی است که قابل‌بررسی است؛ لکن هم‌اکنون ساختار قانونی زکات، اختیاری است. این موضوع در نظر برخی، یکی از چالش‌های مطرح است. همچنین محدودیت اموال متعلق زکات یکی از مسائل اساسی برای ایفای نقش‌های زکات در جامعه است. برخی قائل به گسترش دامنه شمول اموال متعلق زکات به سایر اموال هستند. برخی، ورود خمس به عرصه‌ی زکات را به‌عنوان حق‌العماره مطرح کرده‌اند و برخی علت عدم تحقق اهداف برشمرده برای زکات را، وجود ساختار ناصحیح اقتصادی کنونی دانسته‌اند.

چالش‌هایی همچون توجه نامناسب به آموزش فرایض دینی به‌خصوص زکات در کتب آموزشی، ناآگاهی مضمولین زکات از احکام، مزایا و منافع پرداخت زکات، ادراک نامناسب برخی مردم از فعالیت‌های کمیته امداد، نگاه به امر زکات فقط به‌عنوان یک امر عبادی، نگرش نامناسب برخی از مسئولین، مواردی هستند که تشکیلات زکات با آن‌ها مواجه است. این چالش‌ها سبب عدم توجه به موضوع زکات در جامعه شده است.

دسته دیگر چالش‌ها، تأمین هزینه‌ها از بودجه است. چالش‌هایی نظیر حقوق عاملان از محل کمک دولت نه از منابع زکات، تحمیل هزینه به حکومت اسلامی، انحراف در انگیزش و نیت زکات دهندگان، امکان جعل گزارش و فساد در ادارات در این دسته قرار می‌گیرند. این موارد علت ناکارآمدی عاملین زکات در تشکیلات زکات، کاهش انگیزه الهی در پرداخت زکات و ناکارآمدی زکات در تربیت جامعه است.

دسته چالش‌های ساختاری شامل تداخل وظایف بین نهاد زکات با نهادهای دولتی و غیردولتی، ساختار نامشخص ارائه پیشنهادی بودجه، ابهام در مرتبط بودن حوزه کاری افراد تشکیل‌دهنده شورا به مسائل زکات، ابهام در وظایف اعضای شورای زکات، ابهام در شخصیت حقوقی نهاد زکات است. این چالش‌ها سبب سردرگمی عاملین زکات و ناکارآمدی تشکیلات زکات در عملکرد و ارتباط‌گیری با سایر سازمان‌های دولتی شده و کارآمدی را کاهش داده است.

دسته چالش‌های اجرایی شامل پراکندگی مراجع اطلاعاتی و نبود بانک اطلاعاتی جامع و یکپارچه، ابهام در سازوکار تخصیص زکات و تعیین اولویت‌ها، ضعف در ساختار اجرایی اطلاع‌رسانی و شفافیت، مشغله کاری فراوان برخی از اعضای شورای زکات و هزینه‌های بالای امور اجرایی است. این چالش‌ها سبب تضعیف تشکیلات زکات در عملکرد و پاسخ‌گویی به جامعه شده است.

دسته چالش‌های مقرراتی و نظارتی شامل دشواری نظارت بر درآمدها و هزینه‌ها به علت کثرت و کوچک بودن آن‌ها، تعدد نهادهای نظارتی، غفلت از حل اختلاف و برخورد با متخلف، ضعف قانون زکات در توجه به سایر مذاهب و مسلمانان غیرایرانی، چالش‌هایی است که در این دسته قرار می‌گیرند. درنهایت تمامی چالش‌ها با قانون و آیین‌نامه‌ی زکات تطابق داده شده است.

سپاسگزاری

این مقاله با حمایت هسته سیاست کشاورزی و منابع طبیعی مرکز رشد دانشگاه امام صادق علیه‌السلام انجام شده است.

ملاحظات حقوقی

- پیروی از اصول حقوقی

تمامی اصول اخلاق در پژوهش در این مقاله رعایت شده است.

- تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله مستخرج از پایان‌نامه، رساله دکتری و طرح پژوهشی نیست.

کتابنامه

۱. قرآن کریم.
۲. احمدی، سلمان؛ و امینی، علیرضا (۱۳۹۶). نقدی بر قانون جدید نحوه اجرای محکومیت‌های مالی از منظر فقه، مبانی فقهی حقوق اسلامی، ۱۹(۱۰)، ۸۲-۱۱۲.
۳. اسماعیل پور، مهدی؛ و عسکری، محمدمهدی (۱۳۹۲). نهادهای مالی زکات در کشورهای اسلامی و جمهوری اسلامی ایران. ایران، تهران: دانشگاه امام صادق علیه‌السلام.
۴. اسماعیلی، عطاله؛ یاسوری، مجید؛ و ابراهیمی، آدینه (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر توانمندسازی اقتصادی از منظر قرآن و حدیث. بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۲(۳۵)، ۷۷-۹۵.
۵. اصغری، محمود (۱۳۹۶). نقش زکات در تولید ثروت در نگرش قرآن کریم. پژوهش‌های اجتماعی/اسلامی، ۲۳(۱۱۲)، ۳۹-۶۰.
۶. امینی، حسینعلی؛ راعی، مسعود؛ و توکلی، احمدرضا (۱۳۹۷). تبیین جایگاه حکومتی مالیات در فقه سیاسی امامیه. پژوهشنامه مذاهب اسلامی، ۶(۱۲)، ۳۳۶-۳۶۲.
۷. ایروانی، جواد (۱۳۸۹). نقدی بر «بازجستی در ادله عبادت زکات و خمس». فقه و اصول، ۴۲(۱)، ۴۴-۹. DOI: 20.22067/FIQH.V0I0.3162
۸. آزادی احمدآبادی، محمد؛ و صفاری، محمدمسعود (۱۴۰۰). رویکردی نظام‌مند به سلامت الکترونیک با استفاده از روش فراترکیب. اندیشه مدیریت راهبردی، ۱۵(۲)، ۳۴۵-۳۸۶. DOI: 10.30497/smt.2021.14004.2927

۹. آثار، شکرالله؛ جلال‌پور، شیلا؛ ایوبی، فاطمه؛ رحمانی، محمدرضا؛ و رضائیان، محسن (۱۳۹۵). پریزما؛ موارد ترجیحی در گزارش مقالات مروری منظم و فراتحلیل. علوم پزشکی رفسنجان، ۱۵ (۱)، ۶۸-۸۰.
۱۰. باقری تودشکی، مجتبی؛ باقری، محمدمهدی؛ و رضایی، محمدرضا (۱۳۹۲). احکام، مجازات و آثار دنیوی و اخروی فرار و اجتناب از مالیات زکات. اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۲(۲)، ۲۷-۴۶.
۱۱. باقری، احمد؛ امام، سید محمدرضا؛ و علوی، سید یوسف (۱۳۸۶). باز پژوهی نظریه تعمیم زکات از نظر امامیه. مقالات و بررسی‌ها، ۴۰(۱)، ۷۷-۹۰.
۱۲. پژوهان، سودابه؛ و زارع، هاشم (۱۳۹۷). ارتباط منابع درآمدی از طریق پرداخت زکات؛ شرطی برای یک اقتصاد تعادلی اسلامی. اقتصاد اسلامی، ۱۹(۷۳)، ۱۲۳-۱۵۳.
۱۳. تفتیان، اکرم؛ و علی‌پور، رامین (۱۴۰۱). چالش‌ها و فرصت‌های فناوری مالی اسلامی. تحقیقات مالی اسلامی، ۱۱(۲)، ۸۳۷-۸۷۴.
۱۴. توکلی، محمدجواد (۱۳۹۵). انگیزش و تربیت اخلاقی در نظام مالیاتی اسلام. پژوهشنامه مالیات، ۲۴(۳۲)، ۱۹۵-۲۲۱.
۱۵. حبیبیان نقیعی، مجید؛ و کفشگر جلودار، حسین (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی قوانین زکات در ایران و دیگر کشورهای اسلامی. دین و قانون، ۱۲(۸)، ۵۶-۱۱.
۱۶. حسینی، سیدعلی؛ بابائی، فاطمه (۱۴۰۰). مطالعه تطبیقی زکات واحد تجاری و قوانین و استانداردهای آن در کشورهای اسلامی. مطالعات حسابداری و حسابرسی، ۳۸(۹)، ۵-۲۲.
۱۷. حلی، حسن بن یوسف (۱۴۱۲ق). محقق مجمع البحوث الاسلامیه. قسم الفقه (جلد ۸) (با مقدمه صفاءالدین بصری و محمود بستانی). ایران، مشهد: آستانه الرضویة المقدسه - مجمع البحوث الإسلامیه.
۱۸. خانی، زهره؛ دهقان‌نیری، حمیدرضا (۱۳۹۹). واکاوی ضرورت تشکیل نهاد زکات در حکومت اسلامی با رویکردی بر اندیشه امام خمینی (ص). پژوهشنامه متین، ۲۴(۹۵)، ۲۵-۵۱.

۱۹. موسوی خمینی، روح‌الله (۱۳۹۲). *تحریرالوسیله*. ایران، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۲۰. دانایی‌فرد، حسن؛ مظفری، زینب (۱۳۸۷). ارتقاء روایی و پایایی در پژوهش‌های کیفی مدیریتی: تأملی بر استراتژی‌های ممیزی پژوهشی. *پژوهش‌های مدیریت*، ۱(۱)، ۱۳۱-۱۶۲.
۲۱. دهقان‌نیری، حمیدرضا؛ قانع، احمدعلی (۱۴۰۱). امکان‌سنجی فقهی معافیت مؤدی خمس و زکات از مالیات در حکومت اسلامی با رویکردی بر اندیشه امام خمینی (ره). *حکومت اسلامی*، ۲۷(۴)، ۱۵۹-۱۹۰.
۲۲. ذوالفقاری، محسن (۱۳۹۸). *تشکیلات بهشتی*. ایران، تهران: معارف.
۲۳. راغب‌اصفهان‌ی، حسین بن محمد (۱۴۰۴ق). *المفردات فی غریب القرآن*. لبنان، بیروت: دارالمعرفه.
۲۴. رجایی رامشه، سید محمدکاظم؛ و نعمتی، میثم (۱۳۹۷). نقد و بررسی قانون زکات و ارائه راهکارهای اصلاحی: *اقتصاد اسلامی*، ۱۸(۷۰)، ۶۳-۸۹.
۲۵. رجایی، سید محمدکاظم (۱۳۹۱). توازن یا عدم تداول ثروت در دست اغنیا. *معرفت اقتصاد اسلامی*، ۴(۱)، ۲۳-۴۶.
۲۶. رستمی محمد زمان؛ و رستمی، محمدهادی (۱۳۹۴). پیشنهادهایی برای بسط و جایگزینی نظام مالیاتی اسلام. *مطالعات اقتصاد اسلامی*، ۸(۱۵)، ۷-۲۶.
- DOI: [10.30497/ies.2015.1754](https://doi.org/10.30497/ies.2015.1754)
۲۷. رضایی، مجید (۱۳۸۲). مالیات‌های حکومتی: مشروعیت یا عدم مشروعیت؟. *مطالعات و سیاست‌های اقتصادی*، ۱(۳)، ۶۳-۸۴.
۲۸. رضایی، محمدقاسم؛ و سبزو، محبوبه (۱۳۹۱). ارائه الگویی برای پذیرش خمس به‌عنوان بخشی از مالیات بر درآمد. *پژوهشنامه مالیات*، ۳(۱)، ۱۲۵-۱۵۲.
۲۹. روشن، محمد؛ و امیرحسینی، امین (۱۳۹۶). پیشگیری از وقوع ورشکستگی در نظام حقوقی ایران و جایگاه آن در فقه امامیه با نگاهی به حقوق فرانسه. *فقه و مبانی حقوق اسلامی*، ۱۶(۵۰)، ۸۷-۱۰۴.

۳۰. زرع‌پیما، شاهین؛ جهانشاهی، مینا؛ و حسین‌زاده‌یزدی، مهدی (۱۳۹۹): علل و پیامدهای اجتماعی فقر و نابرابری اقتصادی و راهکارهای رفع آن در اندیشه سید قطب. *نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان*، ۱۸(۱۰)، ۳۱-۶۲.

۳۱. زروندی رحمانی، محمد (۱۴۰۱): بازشناسی در ادله وجوب تعلق زکات با رویکرد توسعه. *فقه و مبانی حقوق اسلامی*، ۵۵(۱)، ۱۶۴-۱۴۷.

DOI: [10.22059/jzfil.2022.335450.669284](https://doi.org/10.22059/jzfil.2022.335450.669284)

۳۲. زیدآبادی‌نژاد، میثم؛ ادیبی، سارا؛ و سالاری‌فر، ابوذر (۱۳۹۶). پیشگیری از شکل‌گیری شخصیت مجرمانه با تأکید بر عمل به احکام. *مطالعات علوم اجتماعی*، ۷(۳)، ۲۱۵-۱۹۷.

۳۳. سبحانی‌نیا، نریمان؛ خزایی، میثم؛ سلیمی، علیرضا؛ و سیفی، عبدالمجید (۱۴۰۱). مبانی فقهی رفاه عمومی و جایگاه آن در حکومت اسلامی. *مطالعات فقه اقتصادی*، ۴(۱)، ۷۳-۹۰.

۳۴. سلیمانی‌امیری، غلامرضا؛ و فرشی، زهرا (۱۳۹۰). ارزیابی روش محاسبه زکات در بنگاه‌های اقتصادی کشورهای اسلامی، *فقه اهل‌بیت*، ۱۷(۶۶-۶۷)، ۲۰۶-۲۴۹.

۳۵. شکرانی، رضا؛ و سلیمی، هادی (۱۳۹۹). بررسی سیر تاریخی تشریح آیات زکات در قرآن کریم. *مطالعات تفسیری*، ۱۱(۴۱)، ۱۶۵-۱۸۴.

۳۶. سیمپاری، محمدرضا؛ رضاییان، علی؛ و حسن‌زاده‌سروستانی، حسین (۱۳۹۹). اصول حاکم بر مدیریت مالی شخصی (با تأکید بر بخش تخصیص) مبتنی بر بیانات مقام معظم رهبری.

اندیشه مدیریت راهبردی، ۲۷(۱۴)، ۱۲۵-۱۵۹. DOI: [10/30497.Smt.2020.2677](https://doi.org/10/30497.Smt.2020.2677)

۳۷. شاه‌ولی، منصور؛ خلیق‌زاده، پروین؛ و کرمی، غلامحسین (۱۳۹۶). رویکرد ارزشی به کسب‌وکار و تولید در بخش کشاورزی: مهیاسازی برای ترویج سازوکار تأمین زکات. *مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، ۴(۲)، ۸۷-۱۰۰.

۳۸. شریعت‌نیا، سمیرا؛ و اسدی، حسن (۱۴۰۱). بررسی سبک زندگی اسلامی شیعه در فقه امامیه بر پایداری خانواده. *سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت*، ۶(۴)، ۴۹۷-۵۱۹.

۳۹. شریعتی، شهرزاد؛ و عباسی‌شاهکوه، مهدی (۱۳۹۳). بایسته‌های تولید ثروت در زیست ایمانی و سبک زندگی شیعی. *راهبرد توسعه*، ۴۱(۱)، ۳۷-۵۶.

۴۰. شعبانی، احمد؛ و کاشیان، عبدالمحمد (۱۳۹۵). طراحی سازوکار ورود خمس و زکات به نظام مالیاتی ایران و آثار بالقوه اقتصادی آن. *مطالعات اقتصاد اسلامی*، ۱۶(۸)، ۳۹-۷۴.
۴۱. شمس، احمد؛ و فتحی هفشجانی، کیامرث (۱۳۹۴). تحلیل حقوقی و ارائه مدل تصمیم‌گیری چند شاخصه برای گرفتن زکات براساس مبانی اسلام. *مبانی فقهی حقوق اسلامی*، ۱۵(۸)، ۵۷-۷۶.
۴۲. شهید ثانی، زین‌الدین بن علی. (۱۴۱۰ق). محقق محمد کلانتر. نویسنده محمد بن مکی شهید اول، ۱۴۱۰ ه.ق. *الروضه البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة* (۱۰ جلدی)، قم - ایران، مکتبه‌الداوری، جلد: ۲.
۴۳. صادقی‌پور، علی؛ فراهانی‌فرد، سعید؛ و غلامی جمکرانی، رضا (۱۳۹۶). مدل مفهومی سرمایه‌گذاری پاک با تأکید بر راهبری شرکتی با رویکرد اسلامی. *تحقیقات مالی اسلامی*، ۷(۱)، ۲۱۸-۱۹۱. DOI: [10.30497/IFR.2017.2131](https://doi.org/10.30497/IFR.2017.2131)
۴۴. عابدی جعفری حسن؛ تسلیمی محمدسعید؛ فقیهی ابوالحسن؛ و شیخ‌زاده محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. *اندیشه مدیریت راهبردی*، ۵(۲۱۰)، ۱۵۱-۱۹۸.
۴۵. عزتی، مرتضی؛ و شهریاری، لیلا (۱۳۹۱). ارزیابی عملکرد کمیته امداد امام خمینی (ره) در زمینه جمع‌آوری زکات. *پژوهشنامه مالیات*، ۱۶(۶۴)، ۳۱-۵۹.
۴۶. عسکری، محمدمهدی؛ و محمدی‌پور، احمد (۱۴۰۰). ارائه الگو پیشنهادی تأمین مالی دولت اسلامی و بررسی ظرفیت اجرایی آن در اقتصاد ایران. *تحقیقات مالی اسلامی*، ۱۰(۲)، ۴۹۵-۵۳۸. DOI: [10.30497/IFR.2021.240202.1590](https://doi.org/10.30497/IFR.2021.240202.1590)
۴۷. عسکری حشمت‌اله؛ و بادپا، بهروز (۱۳۹۳). اثر زکات بر مصرف عمومی در ایران. *مطالعات اقتصاد اسلامی*، ۶(۲۱۲)، ۸۳-۱۱۲.
۴۸. فتح‌اللهی، زهره؛ آیتی، سید محمدرضا؛ قنبری‌جهرمی، محمدجعفر؛ و جعفری‌هرندی، محمد (۱۳۹۸). تداول ثروت در دست اغنیا، نقض حقوق شهروندی. *اخلاق زیستی*، ۳۱(۹)، ۷۴-۵۷.

۴۹. قویدل باجگیران، میثم؛ چرایین، مسلم؛ فریبرز، الهام؛ و اکبری، احمد. (۱۳۹۹). طراحی و اعتبارسنجی الگوی ارزشیابی تعالی فردی معلمان مدارس. مدیریت مدرسه، ۱۴(۸)، ۱۰۶-۱۳۲.
۵۰. قلعه‌نوی، مهدی؛ و پاسبانی صومعه، ابوالفضل (۱۳۹۲). عقلانیت اقتصادی برای جمع‌آوری دولتی زکات. اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۲(۳)، ۱۱۱-۱۲۰.
۵۱. کاشف‌الغطاء، جعفر بن خضر (بی‌تا). کشف الغطاء عن مبهمات شریعه الغراء. اصفهان، ایران: مهدوی.
۵۲. کاشیان، عبدالمحمد؛ و شعبانی، احمد (۱۳۹۷): ارائه الگوی یکپارچه‌سازی نظام منابع مالی اسلامی و مالیات‌های متعارف در ایران (جمع‌آوری و مصرف منطبق‌های در ماتریس سه‌بعدی ولی فقیه، منطقه و وظایف). تحقیقات بنیادین علوم انسانی، ۱۰(۴)، ۷-۳۵.
۵۳. کاشیان، عبدالمحمد؛ شعبانی، احمد؛ و عسکری، محمدمهدی (۱۳۹۴). تبیین مؤلفه‌های تأثیرگذار در طراحی الگوی یکپارچه‌سازی نظام منابع مالی اسلامی و مالیات‌های متعارف در ایران و ارائه یک الگو. مطالعات اقتصاد اسلامی، ۱۱(۲)، ۳۶۱-۴۰۶.
۵۴. کاشیان، عبدالمحمد؛ شعبانی، احمد؛ عسکری، محمدمهدی (۱۳۹۴). بررسی دوگان‌های تقدم وجوهات شرعی یا مالیات و مکمل یا جانشین بودن آن‌ها با تأکید بر ابعاد حکومتی خمس و زکات در اقتصاد اسلامی ایران: معرفت اقتصاد اسلامی، ۱۲(۶)، ۱۲۷-۱۴۸.
۵۵. کعبی‌نسب، عباس؛ رجایی، سید محمدکاظم؛ ربیعی، محمد؛ و نعمتی، میثم (۱۳۹۷). قانون پیشنهادی زکات براساس فقه حکومتی و مالیه عمومی اسلام. معرفت اقتصاد اسلامی، ۹(۱۸)، ۲۶-۵.
۵۶. کوه‌میشی، فاطمه؛ امیرزاده جیرکلی، منصور؛ و صابری، حسین (۱۳۹۹). حکم فقهی ممتنعین زکات از منظر آیات و روایات. مطالعات قرآنی، ۱۳(۵۲)، ۱-۱۸.
۵۷. کوشکی فروشانی، جعفر (۱۳۹۶). ارائه نهاد پیشنهادی برای ساماندهی و عملیاتی کردن سیاست مالیاتی زکات در کشور. تحقیقات بنیادین علوم انسانی، ۴(۱)، ۱۱۹-۱۴۴.
۵۸. کیاءالحسینی، سید ضیاءالدین (۱۳۹۰). ملاحظات پیاده‌سازی مالیات‌های اسلامی. پژوهشنامه مالیات، ۱۹(۱۱)، ۱۴۱-۱۷۲.

۵۹. کبایه‌الحسینی، ضیاء‌الدین (۱۳۹۸). بررسی عملکرد قانون زکات در ایران. پژوهشنامه مالیات، ۲۷(۴۲)، ۷-۴۱.

۶۰. کیخا، محمدرضا؛ و مؤذنی، حمید (۱۴۰۱). تحلیل و بررسی چگونگی مجزی بودن تأدیه زکات در فرض اجبار حاکم اسلامی. فقه و اصول، ۵۴(۲)، ۱۱۷-۱۳۵.

DOI: [10.22067/jfirqh.2021.62619.87713](https://doi.org/10.22067/jfirqh.2021.62619.87713)

۶۱. گیلک حکیم‌آبادی، محمدتقی (۱۳۸۴). بررسی توان زکات (گندم و جو) در کاهش فقر (مطالعه موردی استان گلستان). مطالعات و سیاست‌های اقتصادی، ۹(۰)، ۱۰۱-۱۱۴.

۶۲. محبی، داود؛ و طالب‌نجف‌آبادی، اعظم (۱۳۹۷). حقوق پرداخت‌کنندگان مالیات، مطالعه تطبیقی در آموزه‌های نهج‌البلاغه و نظام حقوق مالیاتی ایران. مطالعات حقوق بشر اسلامی، ۱۵(۷)، ۷۶-۹۴.

۶۳. محقق داماد، سید مصطفی؛ و مهریار، محمد (۱۳۹۹). شخصیت حقوقی زکات در منظر فقهی و ارتباط آن با بیت‌المال. فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۵۳(۲)، ۴۴۱-۴۲۳.

DOI: [10.22059/jzfil.2021.293181.668948](https://doi.org/10.22059/jzfil.2021.293181.668948)

۶۴. مروتی، سهراب؛ و دارابی، فرشته (۱۳۹۲). بررسی فرایند عدالت مالیاتی در نهج‌البلاغه. پژوهش‌نامه علوی، ۴(۷)، ۱۰۵-۱۲۴.

۶۵. مشکانی، زینب؛ عابدی سرآسیا، علیرضا؛ و ناصری‌مقدم، حسین (۱۴۰۰). واکاوی ولایت بر اموال زکوی با تأکید بر مبانی فقهی امام خمینی (ره). حکومت اسلامی، ۴(۲۶)، ۳۳-۶۲.

۶۶. مصباحی‌مقدم، غلامرضا (۱۳۹۷). جایگاه زکات از دیدگاه فقه حکومتی. جستارهای اقتصادی ایران، ۱۵(۳۰)، ۱۱۹-۱۳۵.

۶۷. موسایی، میثم؛ و کرمی، یوسف (۱۳۸۷). نقش وجوهات شرعی در تأمین اجتماعی. مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۹(۲)، ۱۹۹-۲۳۳.

۶۸. مؤمن، آیت‌الله محمد (۱۳۸۰). رابطه خمس و زکات با مالیات‌های حکومتی. اقتصاد اسلامی، ۱(۲)، ۲۳-۳۲.

۶۹. نادران، الیاس؛ نظری، حسن‌آقا؛ و حسینی، سید رضا (۱۳۹۱). الگوی تأمین اجتماعی صدر اسلام و دلالت‌های آن برای الگوهای نوین. معرفت اقتصاد اسلامی، ۶(۱)، ۵-۲۸.

۷۰. نعمتی، میثم (۱۴۰۱). جلوه‌های زکات در عرصه حقوق اساسی. حکومت اسلامی، ۲۷(۴)، ۱۳۳-۱۵۸.
۷۱. نعمتی، میثم؛ و ملکی، محمدمبین (۱۴۰۱). نسبت سنجی حاکمیت فقیه و زکات. معرفت اقتصاد اسلامی، ۱۳(۲۵)، ۱۰۳-۱۲۲.
۷۲. نعمتی، میثم (۱۳۹۵). اصول حاکم بر زکات در مالیه عمومی اسلام. اندیشه‌های حقوق عمومی، ۱۰(۶)، ۹۳-۱۱۰.
۷۳. نوریان، محمد (۱۳۸۹). چگونگی معرفی «نماز، روزه، جهاد، حج، خمس و زکات» در کتاب‌های درسی «تعلیمات اجتماعی» و «بخوانیم» مدارس دوره ابتدایی ایران. تربیت اسلامی، ۱۱(۵)، ۵۹-۷۹.
۷۴. هدایت‌نسب، نسترن (۱۳۹۹). تبیین مفهوم تشکیلات جامعه زمینه‌ساز ظهور حضرت مهدی(عج). مطالعات مهدوی، ۱۱(۵۰)، ۳۵-۶۴.

Reference

1. The Holy Quran
2. Akobeng, A. K. (2005). Understanding Systematic Reviews and Meta-Analysis. *Archives of Disease in Childhood*, 90(8), 845-848. DOI: [10.1136/adc.2004.058230](https://doi.org/10.1136/adc.2004.058230)
3. Abedi Jafari, H; Taslimi M .S; Faqih Abul .H; & Sheikhzadeh.M (1390). Thematic Analysis and Network of Themes: a Simple and Efficient Way to Explain Patterns in Qualitative data, 5(210): 151-198. (In Persian).
4. Ahmadi, S & Amini, A. (2016). A Critique of the New Law on the Way of Implementing Financial Punishments from the Point of View of Jurisprudence. *Jurisprudential Foundations of Islamic Law*, 19(10), 82-112 . (In Persian.)
5. Amini, H. A; Rai, M. & Tavakoli, A. (2017). Clarifying the Governmental Position of tax in Imami Political Jurisprudence. *Islamic Religions*, 6(12), 336-362) .In Persian.(
6. Asar, Sh; Jalalpour, Sh; Ayubi, F; Rahmani, M; & Rezaian, M (2015): Prisma; Preferred Cases in Reporting Systematic Review and Meta-Analysis Articles. *Rafsanjan of Medical Sciences*, 15 (1), 68-80) .In Persian.(
7. Asghari, M. (2016). The Role of Zakat in the Production of Wealth in the Perspective of the Holy Quran. *Islamic Social Research*, 23(112), 39-60) .In Persian.(
8. Askari Heshmat E; & Badpa. B (2013). The Effect of Zakat on Public Consumption in Iran, 6(212), 83-112) .In Persian.(

9. Askari, M Mi; Mohammadipour, A (2023). Presenting the Proposed Model of Financing the Islamic State and Examining its Executive Capacity in Iran's Economy. *Islamic Financial Research*, 10(2), 495-538.
10. Azadi Ahmedabadi, M. & Safari, M.S (2021). A Systematic Approach to Electronic Health Using a Hybrid Method. *Strategic Management Thought*, 15(2), 345-386 .DOI: [10.30497/smt.2021.14004.2927](https://doi.org/10.30497/smt.2021.14004.2927) (In Persian).
11. Badpa, M (2015). The Effect of Zakat on Income Inequality in Iran. *Islamic Economic Studies*, 11(222), 309-336.
12. Bagheri Todashki, M; Bagheri, M. M; & Rezaei, M. R (2012). Rulings, Punishments and Worldly and Afterlife Effects of Evading and Avoiding Zakat Tax. *Islamic Economics and Banking*, 2(2), 27-46) .In Persian.(
13. Bagheri, A; Imam, S. R; & Alavi, S. Y., (2006). Re-examination of the Theory of Generalization of Zakat from the Perspective of Imamiyyah. *Articles and Reviews*. 40 (1). 77-90) .In Persian.(
14. Bagheri, M; Asghari, S; & Purmola, S. M. H (2016). Explaining Examples of Commanding and Prohibiting Evil as a Common Moral act in Organizations. *Strategic Management Thought*, 11 (2), 116-83) .In Persian.(
15. Danai Fard, H: & Mozafari, Z., (2007). Enhancing Validity and Reliability in Qualitative Management Research: Reflection on Research audit Strategies. *Management Research*, 1(1), 131-162. (In Persian).
16. Dehghan Neiri, H R; Ghane, A. A (1401): Jurisprudential feasibility of exempting Khums and Zakat taxpayers from taxation in Islamic government with an approach to Imam Khomeini's thought. *Islamic Government*, 27(4), 159-190) .In Persian.(
17. Ezzati, M. & Shahriari, L. (2011): Evaluation of the Performance of the Imam Khomeini, Relief Committee in the Field of Zakat Collection. *Tax Research*, 16 (64), 31-59) .In Persian.(
18. Fethullahi, Z; Aiti, S M; Ghanbari Jahrami, M, J; Jafari Harandi, M., (2018). Wealth Circulation in the Hands of the Rich, Violation of Citizen's Rights. *Bioethics*, 31(9), 57-74.
19. Gilak Hakimabadi, M. (2005). Investigating the Power of Zakat (Wheat and Barley) in Reducing Poverty (A Case Study of Golestan Province). *Economic Studies and Policies*, 3(9), 101-114. (In Persian).
20. Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1981). Effective Evaluation: Improving the Usefulness of Evaluation Results Through Responsive and Naturalistic Approaches. Jossey-Bass. (In Persian).
21. Habibi, M; & Bagheri Nasrabadi, M., (2016). Investigating Institutional Priorities to Remove key Obstacles to People's Participation in Economic Jihad. *Strategic Studies of Basij*, 20(74), 5-28. (In Persian).
22. Habibiyan Nagibi, M; & Shoegar Jolodar, H. (2016). Comparative Study of Zakat laws in Iran and other Islamic Countries. *Religion and Law*, 12(8), 11-56) .In Persian.(

23. Hali, H. (1991). Researcher of the Al-Bakhruih Al-Islamiyya. Kurisprudence oath Introduction by Safaaddin Basri, and Mahmoud Bostani. The End of the End of the Study of Religion, Astana al-Razaviya al-Maqdisa. *Holy Mashhad - Iran Islamic Research Council*, volume, 8. (In Arabic).
24. Hedayat Nesab, N (2019). Explaining the Concept of Community Formations That lay the Groundwork for the Emergence of Hazrat Mahdi. *Mahdavi Studies*, 50(11), 35-64.
25. Hosseini, S A; & Babaei, F (2023). A Comparative Study of Business unit Zakat and its Rules and Standards in Islamic Countries. *Accounting and Auditing Studies*, 38(9), 5-22. (In Persian).
26. Irvani, J. (2010). Critique of “Research into the Evidences of the Worship of Zakat and Khums”. *Fiqh and Principles*, 42(1). (In Persian).
27. Ismailpour, M; & Askari, M. M (2012). Zakat Financial Institutions in Islamic Countries and the Islamic Republic of Iran. Iran, Tehran: Imam Sadiq University. (In Persian).
28. Ismaili, A; Yasuri, M; & Ebrahimi, A. (2014). Investigating Factors Affecting Economic Empowerment. *Quran and Hadith*, 12(35), 77-95. (In Persian).
29. Kaabi Nasab, A. Rajaei, S. M. K. Rabiei, M. & Nemati, M. (2017). The Proposed Law of Zakat is Based on Islamic Government Jurisprudence and Public Finance. *Knowledge of Islamic Economics*, 9(18), 5-26.
30. Karimi, M. K. (2018). A Review of the Role and Position of the Concepts of Group, Institution, Society and Culture with a Comparative View of Islamic views. *Specialized Research Culture*, 2(4), 53-74. (In Persian).
31. Kashian, A M; Shabani, A; & Askari, M. M., (2014). Examining the Duality of Precedence of Shariah Objects or Taxes and Their Complementarity or Substitution with an Emphasis on the Governmental Aspects of Khums and Zakat in the Islamic Economy of Iran. *Knowledge of Islamic Economics*, 12(6), 127-148.
32. Kashian, A M; & Shabani, A (2017). Presenting the Model of Integration of Islamic Financial Resources System and Conventional Taxes in Iran (Collecting and Consuming Logics in the Three-Dimensional Matrix of the Jurisprudence, Region and Duties), *Fundamental Research of Humanities*, 10(4), 7-35. (In Persian).
33. Kashif al-Ghata, J. (Bita). *Kashf al-Ghita on the Obscurities of Sharia al-Ghara*. Isfahan, Iran, Mahdavi.
34. Khani, Z; & Dehghan Neiri, H (2019). Analyzing the Necessity of Establishing a Zakat Institution in the Islamic Government with an Approach to the Thought of Imam Khomeini. *Matin Research Paper*, 24(95), 25-51. (In Persian).
35. Kiaalhosseini, S. Z., (2010). Considerations for the Implementation of Islamic taxes. *Research Taxation*, 19(11), 141-172. (In Persian).

36. Kiaalhosseini, Z., (2018). Investigating the performance of Zakat law in Iran. *Research Taxation*, 27(42), 7-41. (In Persian).
37. Kikha, M, R; & Mozni, H., (2023). Analysis and Investigation of How the Payment of Zakat is Special in the Assumption of the Compulsion of the Islamic Ruler. *Jurisprudence and Principles*. 54(2), 117-135. DOI: [10.22067/jfiqh.2021.62619.87713](https://doi.org/10.22067/jfiqh.2021.62619.87713) (In Persian).
38. Knoepfel, P ,Larrue, C ,.Varone, F., & Hill, M. (2011). Institutional Rules. https://www.researchgate.net/publication/281508153_Institutional_rules
<https://doi.org/10.1332/policypress/9781861349071.003.0005>
39. Koh Mishi, F; Amirzadeh Jirkali, M; & Saberi, H. (2019). The Jurisprudential Ruling of Those Who Refrain from Zakat from the Perspective of Verses and Hadiths. *Qur'anic Studies*, 13(52), 1-18. (In Persian).
40. Koushki Foroshani, J., (2017). Presenting a Proposed Institution for Organizing and Operationalizing the Zakat Tax Policy in the Country. *Fundamental Research in the Humanities*, 4(1), 119–144. (In Persian).
41. Lachal, J., Revah-Levy, A., Orri, M., & Moro, M. R. (2017). Metasynthesis: an original method to synthesize qualitative literature in psychiatry. *Frontiers in psychiatry*, 8, 269. DOI: [10.3389/fpsy.2017.00269](https://doi.org/10.3389/fpsy.2017.00269)
42. Mousavi Khomeini, R., (2012). *Tahrir al-Wasila*. Iran, Qom: Institute for Editing and Publishing the Works of Imam Khomeini. (In Persian).
43. Maruti, S; & Darabi, F., (2012). Investigating the Process of Tax Justice in Nahjul Balagha. *Alavi Research*, 4(7), 105-124. (In Persian).
44. Mashhadi Ahmad, M., (2012). The Meaning and Concept of Institution in Institutional Economy; A Look at the Differences Between Old and New Institutionalism and the Role of Institutions in Economic Relations. *Economic Research*, 48(13), 49-78. (In Persian).
45. Meshkani, Z; Abedi Sarasia, A; & Naseri Moghadam, H., (2023). Analyzing the Province of Zakat Property with an Emphasis on the Jurisprudence of Imam Khomeini. *Islamic Government*, 4(26), 33-62) .In Persian.(
46. Mesbahi Moghadam, G, R., (2017). The Position of Zakat from the Point of View of Government Jurisprudence. *Iranian Economic Studies with Islamic Economy Approach*, 15(30), 119-135 (In Persian).
47. Mohabi, D; & Taleb Najafabadi, A., (2017). The Rights of Tax Payers, a Comparative Study in the Doctrines of Nahj al-Balagha and the Tax Law System of Iran. *Islamic Human Rights Studies*, 15(7), 76-94 (In Persian).
48. Mohaghegh Damad, S M; & Mahriyar, M., (2019). The Legal Personality of Zakat from a Jurisprudential Point of View and its Connection with Bait al-Mal. *Islamic Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law*, 53(2), 441-423. DOI: [10.22059/jjfil.2021.293181.668948](https://doi.org/10.22059/jjfil.2021.293181.668948) (In Persian).
49. Momen, A, M., (2001). The Relationship between Khums and Zakat and Government Taxes. *Islamic Economy*, 1(2), 23-32. (In Persian).

50. Musaei, M; & Karmi, Y (2007). The Role of Religious Aspects in Social Security. *Culture and Communication Studies*, 9(2), 199-233. (In Persian).
51. Nadran, E; Agha Nazari, H; Hosseini, S. R (2011). The Model of Social Security at the Beginning of Islam and its Implications for New Models. *Knowledge of Islamic Economics*, 6(1), 5-28. (In Persian).
52. Nemati, M (2023). The Effects of Zakat in the Field of Fundamental Rights. *Islamic Government*, 27(4), 133-158. (In Persian).
53. Nemati, M. (2015). Principles Governing zakat in Islamic Public Finance: Public Law Thoughts, 10(6), 93-110. (In Persian).
54. Nemati, M; & Maleki, M, A., (2023). Proportionality of Jurisprudence and Zakat. *Knowledge of Islamic Economics*, 13(25), 103-122. (In Persian).
55. Nooryan, M. (2010). How to Introduce "Prayer, Fasting, Jihad, Hajj, Khums and Zakat" in the textbooks of "Social Education" and "Let's Read" in Iran's Elementary Schools. *Islamic Education*, 5(11), 59-79. (In Persian).
56. Pejuman, S. Zare, H (2017): Communication of Sources of Income Through Payment of Zakat; A condition for an Islamic Equilibrium Economy. *Islamic Economy*, 19(73), 123-153. (In Persian).
57. Qaraeti, M. (2012). Zakat Cultural Center of Lessons from the Quran.
58. Qala Novi, M; & Monastery Guard, A., (1392). Economic Rationality for Government Collection of zakat. *Islamic Economics and Banking*, 2(3), 111-120. (In Persian).
59. Quydel Bajgiran, M; Charabin, M; Fraud, I; & Akbari, A., (2019). Design and Validation of the Evaluation Model of Individual Excellence of School Teachers. *School Management*, 14(8), 106-132. (In Persian).
60. Ragheb Esfahani, H. (1983). *Al-Mufradat fi Gharib al-Qur'an*. Lebanon, Beirut: Dar Al-Marafah (In Persian).
61. Rajaei, S M. K (2013): Balance or Lack of Circulation of wealth in the Hands of the Rich. *Knowledge of Islamic Economy*, 4(1), 23-46. (In Persian).
62. Rajai Ramsheh, S.M. K. Nemati, M. (2017): Criticism of the Zakat Law and Providing Corrective Solutions. *Islamic Economic*, 18(70), 63-89. (In Persian).
63. Rezaei, M. J; Mohadi Baknazar, M., (2012). Financial Decentralization and Islamic Economy; Some Theoretical Considerations About Provincial Tax and Budget Allocation: *Islamic Economics and Banking*, 2(4), 199-220. (In Persian).
64. Rezayi, M., (2012). Government taxes: Legitimacy or Illegitimacy?. *Economic Studies and Policies*, 1(3), 63-84. (In Persian).
65. Rezaei, M, G; & Sabzero, M., (2013). Presenting a Model for Accepting Khums as a Part of Income tax. *Tax Research*, 63(1), 125-152. (In Persian).
66. Roshan, M; & Amirhosseini, A (2016). Preventing the Occurrence of Bankruptcy in Iran's Legal System and its Place in Imami Jurisprudence

- with a Look at French law. *Islamic Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law*, 16(50), 87-104. (In Persian).
67. Rostami M. Z; & Rostami M., (2014). Suggestions for Expanding and Replacing the Islamic Tax System. *Islamic Economics Studies*, 8 (15), 7-26 . DOI: [10.30497/ies.2015.1754](https://doi.org/10.30497/ies.2015.1754) (In Persian).
 68. Sandelowski, M. & Barroso, J. (2006). *Handbook for Synthesizing Qualitative Research*. Springer Publishing Company .
 69. Sadeghipour, A; Farahani Fard, S; & Gholami Jamkarani, R., (2016): A Conceptual Model of Clean Investment with an Emphasis on Corporate Governance with an Islamic Approach. *Islamic Financial Research*, 7(1), 191-218. (In Persian).
 70. Second Martyr, I, A., (1989). *Al-Ruda al-Bahiya fi Sharh al-Lama' al-Damashqiyyah* (10 volumes), Qom, Iran: Al-Davari School. (In Persian).
 71. Shabani, A; Kashian, A ,M., (2015). Designing the Mechanism of Entering Khums and Zakat into Iran's Tax System and its Potential Economic Effects. *Islamic Economic Studies*, 16(8), 39-74. (In Persian).
 72. Shah Wali, M; Khaliqzadeh, P; & Kerami, Gh., (2016). A Value Approach to Business and Production in the Agricultural Sector: Preparation for Promoting the Mechanism of Zakat. *Entrepreneurship Studies and Sustainable Development of Agriculture*, 4(2), 87-100. (In Persian).
 73. Shams, A; & Fathihefeshjani, K., (2014). Legal Analysis and Presentation of a Multi-Indicator Decision Model for Taking Zakat Based on the Principles of Islam. *Legal Principles of Islamic Law*, 15(8), 57-76. (In Persian).
 74. Shariati, S; & Abbasishahkoh, M. (2013). The Requirements of Wealth Production in the Life of Faith and Shia Lifestyle. *Development Strategy*, 41(1), 37-56. (In Persian).
 75. Shariatnia, S; & Asadi, H., (2023). Investigation of Shia Islamic Lifestyle in Imamiyyah Jurisprudence on Family Stability. *Islamic Lifestyle Centered on Health*, 6(4), 497-519. (In Persian).
 76. Shokrani, R; & Salimi, H., (2019). A Study of the Historical Course of the Legislation of the Verses of Zakat in the Holy Quran. *Interpretative Studies*, 11(41), 165–184. (In Persian).
 77. Simiari, M; Rezaiyan, A; & Hassanzadeh Sarvestani, H., (2019). Principles Governing Personal Financial Management (with Emphasis on the Allocation Section) Based on the Statements of the Supreme Leader. *Strategic Management Thought*, 27(14), 125-159. DOI: [10.30497/smt.2020.2677](https://doi.org/10.30497/smt.2020.2677) (In Persian).
 78. Sobhani Nia, N; Khazai, M; Salimi, A; & Seifi, A M (2023). Jurisprudential Foundations of Public Welfare and its Place in Islamic Government. *Economic Jurisprudence Studies*, 4(1), 73-90. (In Persian).

79. Soleimani-Amiri, Gh; & Farshi, Z., (2011). Evaluation of Zakat Calculation Method in Economic Enterprises of Islamic Countries. *Fiqh Ahl al-Bayt*, 17(66-67), 206-249. (In Persian).
80. Taftian, A; & Alipour, R., (2023). Challenges and Opportunities of Islamic Financial Technology. *Islamic Financial Research*, 11(2), 837-874 .DOI: [10.30497/ifr.2023.243589.1737](https://doi.org/10.30497/ifr.2023.243589.1737) (In Persian).
81. Tavakli, M. J., (2015). Motivation and Moral Education in the Islamic Tax System. *Tax Research Paper*, 24 (32), 195-221. (In Persian).
82. Wells, A., (1970). *Social Institutions*. London: Heinemann.
83. Zarepima, S; Jahanshahi, M; Hosseinzadeh-Yazdi, M., (2019). Causes and Social Consequences of Poverty and Economic Inequality and Solutions to Solve it in Seyyed Qutb's thought: Social theories of Muslim thinkers, 18(10), 31-62. (In Persian).
84. Zarundi Rahmani, M., (2023). Recognizing the Evidences of the Obligation of Zakat with a Development Approach: Fiqh and Fundamentals of Islamic Law, 55(1), 147-164. DOI: [10.22059/jjfil.2022.335450.669284](https://doi.org/10.22059/jjfil.2022.335450.669284) (In Persian).
85. Zeidabadinjad, M; Adibi, S; & Salarifar, A (2016). Prevention of the Formation of Criminal Personality by Emphasizing on Following the Rules. *Social Science Studies*, 7(3), 197-215. (In Persian).
86. Zulfiqari, M., (2018). *Beheshti Formations*. Iran, Tehran: Maarif. (In Persian).